

บทที่ 4

การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก กรณีศึกษา

นาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)

การแสดงหุ่นละครเล็กเป็นศิลปะการแสดงชนิดหนึ่ง ที่เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านตัวละครที่สร้างขึ้นเลียนแบบของจริง โดยมีมนุษย์เป็นผู้กำกับตัวละครเหล่านั้นให้เคลื่อนไหวเสมือนมีชีวิต ในการแสดงหุ่นละครเล็กนอกจากเทคนิคการแสดงการเคลื่อนไหวซึ่งมนุษย์เป็นผู้กระทำแล้ว ก็ยังมีการทำให้หุ่นดูเสมือนเป็นของจริงมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยศิลปะในการกำกับตัวละครร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นหุ่นละครเล็กจึงจัดเป็นศิลปะการแสดงซึ่งประกอบด้วยวัฒนธรรมวัตถุที่มีคุณค่ายิ่ง

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2552, หน้า 71-72) อธิบายว่า วัฒนธรรมวัตถุในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง ผลผลิตที่เป็นวัตถุซึ่งสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในแง่ที่ว่าผลผลิตบางอย่างเป็นสิ่งสร้างขึ้นตามความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ

วัฒนธรรมวัตถุ รวมถึงการประดิษฐ์ทางเทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ด้วยมือคนหรือวัตถุที่คนประดิษฐ์ขึ้น และเผยแพร่อยู่ในกลุ่มสังคม ซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกลุ่ม ตลอดจนสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อให้เป็นเครื่องประดับ เป็นผลงานทางศิลปะหรือใช้ในพิธีกรรม การศึกษาวัฒนธรรมวัตถุยังเกี่ยวข้องกับด้านโบราณคดี ซึ่งมีวัตถุที่ปรากฏเป็นหลักฐานว่าเป็นของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง และเป็นข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาชุมชนนั้น นอกจากนี้ ยังหมายรวมไปถึงผลงานทางศิลปะทั่วไป และสิ่งประดิษฐ์ที่ใช้เกี่ยวกับการดนตรี การร้องรำทำเพลงอีกด้วย

ความหมายของวัฒนธรรมวัตถุข้างต้น ทำให้มองเห็นว่า หุ่นละครเล็ก แสดงความเป็นวัฒนธรรมวัตถุที่เกิดมาจากการคิดสร้างสรรค์ในวิถีชีวิตที่มนุษย์เราต้องการสร้างผลงานทางศิลปะเพื่อการจรรโลงใจ คือ หุ่นละครเล็กเกิดจากการคิดสร้างสรรค์ของพ่อครูแกร ศัพทวนิช โดยพ่อครูแกร ศัพทวนิช ได้คิดสร้างหุ่นเลียนแบบหุ่นหลวง

และนำมาผสมผสานกับการแสดงละครอันเป็นอาชีพของตนในขณะนั้น และได้สร้างเทคนิคการแสดงละครแบบใหม่ที่ใช้หุ่นละครเล็กนี้ออกแสดง จนเป็นที่นิยมของคนทั่วไปมาจนถึงปัจจุบัน

หุ่นละครเล็กมีเทคนิคกลไกการเชิดแตกต่างจากการแสดงหุ่นชนิดอื่นของไทย ซึ่งทำให้หุ่นละครเล็กมีลักษณะโดดเด่นมากกว่า และนับว่าเป็นศิลปะที่เกิดจากภูมิปัญญาไทย คือ การนำความรู้ ความสามารถ และทักษะ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร การเรียนรู้ การปรุงแต่ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้พัฒนาให้เหมาะกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและยุคสมัย

การสร้างตัวหุ่นและกลไกของหุ่นละครเล็ก ได้รับการสืบทอดมาหลายรุ่น การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก ใช้การถ่ายทอดกรรมวิธีการสร้างหุ่นละครเล็กกันเฉพาะคนในครอบครัว ไม่ได้มีการสืบทอดการสร้างหุ่นให้แก่บุคคลภายนอกแต่อย่างใด

พ่อครูแกร ศัพทวนิช เริ่มสร้างหุ่นละครเล็กครั้งแรก ในขณะที่มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2470-2480 แต่ไม่ได้เผยแพร่วิชาความรู้ด้านการทำหุ่นแก่ผู้ใด หุ่นที่ใช้ในการแสดง ซึ่งตกทอดมาถึงบุตรชายและบุตรสะใภ้ คือ หุ่นละครเล็กที่ พ่อครูแกร ศัพทวนิช สร้างไว้ และและเหลือจากการนำหุ่นลงไปทิ้งในแม่น้ำเจ้าพระยา

บุตรชายและบุตรสะใภ้ของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ไม่ได้สร้างหุ่นเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ จนกระทั่งเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2510 เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดต่อ ส่วนตัวหุ่นที่มีอยู่นั้น นางหยิบ ศัพทวนิช บุตรสะใภ้ของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ได้มอบให้แก่นายสาคร ยังเขียวสด แต่หลังจากได้รับมอบหุ่นละครเล็กแล้ว นายสาคร ยังเขียวสด ไม่ได้สร้างหุ่นเพิ่มและสืบทอดการแสดงแต่อย่างใด ซึ่งเรื่องนี้อาจมีสาเหตุมาจากความเกรงกลัวต่อคำสาปแช่งของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ที่ว่า “หากใครจำหุ่นไปสร้างก็ขอให้มันอันเป็นไปต่าง ๆ นานา” ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่มีผู้สืบทอดการทำหุ่นและการแสดงหุ่นละครเล็ก

ในเวลาต่อมา นายสาคร ยังเขียวสด ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า ครูสาคร ยังเขียวสด หรือโจหลุยส์ได้ตัดสินใจนำหุ่นละครเล็กออกมาแสดงครั้งแรกในงานเทศกาลท่องเที่ยวทั่วเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. 2528 ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ทำพิธีบูชาพ่อครูแกร ศัพทวนิช เพื่อขออนุญาตสร้างหุ่นเพิ่ม โดยจุดธูปเทียนอธิษฐานถึงพ่อครูแกร ศัพทวนิช ว่าหากพ่อครูแกร ศัพทวนิช ปรารถนาให้หุ่นละครเล็กสืบทอดต่อไปสู่รุ่นลูกหลาน โดยอนุญาตให้ทำ

หุ่นละครเล็กขึ้น ก็ขอให้เจ้าของรูปที่จุดไม้หล่นถึงพื้น ซึ่งปรากฏว่าเหลือรูป 1 ดอก ที่
เจ้าของรูปไม้หล่นลงพื้น จากเหตุการณ์นี้ทำให้ ครูสาคร ยังเขียวสด ริเริ่มสร้างสรรค์และ
ปรับประยุกต์หุ่นละครเล็ก เพื่อสืบทอดศิลปะการแสดงหุ่นละครเล็ก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น
ของการสืบทอดศิลปะการทำหุ่นละครเล็กและการแสดงหุ่นละครเล็กในปัจจุบัน

การสืบทอดในระยะแรกนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ถ่ายทอดเฉพาะด้านการ
แสดงให้แก่ลูกหลานในครอบครัวของตนเองเท่านั้น ส่วนการทำกลไกการเชิดหุ่นละคร
เล็กยังคงถือเป็นความลับ เพราะเชื่อในคำสาปแช่งที่มีมาในอดีต สมัยที่พ่อครูแกร
ศัพทวนิช สร้างหุ่นละครเล็กนั้น พ่อครูแกร ศัพทวนิช จะเก็บเรื่องการทำกลไกเป็น
ความลับ โดยจะสร้างกลไกหุ่นละครเล็กเพียงลำพังไม่ให้ผู้ใดได้ทราบกลวิธีการสร้าง
ดังนั้นเมื่อมาถึงสมัยครูสาคร ยังเขียวสด จึงได้สร้างกลไกหุ่นละครเล็กเพียงลำพังเช่นกัน
แต่ในที่สุด ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ตัดสินใจถ่ายทอดวิธีการสร้างกลไกหุ่น ให้แก่ผู้เป็น
บุตรชาย คือ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด เพื่ออนุรักษ์ศิลปะแขนงนี้ต่อไป

หลังจากนายสุรินทร์ ยังเขียวสด ได้รับมอบเป็นผู้สืบทอดความรู้เรื่องการสร้าง
หุ่นละครเล็กและกลไกภายในหุ่นแล้ว ก็ยังไม่สร้างหุ่นละครเล็กขึ้นเองแต่ประการใด
ต่อมาในระยะหลังครูสาคร ยังเขียวสด อายุมากขึ้น นายสุรินทร์ ยังเขียวสด เห็นว่า
สมควรแก่เวลาที่จะต้องสร้างหุ่นละครเล็กด้วยตนเองแล้ว จึงได้ตัดสินใจเริ่มสร้างหุ่น
ละครเล็กขึ้น โดยครูสาคร ยังเขียวสด เป็นผู้ช่วยแนะนำการสร้างหุ่นละครเล็ก

ปัจจุบัน หลังจากครูสาคร ยังเขียวสด เสียชีวิตแล้ว การสร้างหุ่นละครเล็กยัง
ไม่ได้มีการสืบทอดให้บุคคลภายนอกครอบครัวแต่อย่างใด ยังคงเป็นนายสุรินทร์
ยังเขียวสด เพียงผู้เดียวที่ได้รับมอบวิธีการทำกลไกหุ่นละครเล็ก และให้คนในครอบครัว
ช่วยกันสร้างหุ่นละครเล็กขึ้น สำหรับศิษย์ที่เป็นทั้งนักแสดงและช่างศิลป์นั้น นาย
สุรินทร์ ยังเขียวสด ได้บอกกล่าวเพื่อให้เข้าใจว่า

...จากรุ่นปู่หลุยส์ ก็มีอาทิกับลูกหลานในครอบครัวเท่านั้น ที่ได้รับมอบให้สร้าง
กลไกหุ่น ส่วนคนอื่นนั้นแค่ช่วยซ่อมแซมเพราะยังไม่ผ่านพิธีมอบ ซึ่งอาโก้ได้รับ
จากปู่มาแล้ว คือ จะประกอบอยู่ในพิธีไหว้ครูประจำปี ปู่เขาจะมอบหิน ดิน
เครื่องมือในการสร้างให้ เหมือนกับการรับมอบโขนละครที่เขามอบศิลป์ ๒๒ พระ-
บรรพ์... (สุรินทร์ ยังเขียวสด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นว่า การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กเป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ลูกหลานภายในครอบครัว ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ของหุ่นละครเล็กนั้น นายสุรินทร์ ยังเขียวสด เห็นว่าสามารถใช้ช่างฝีมือด้านต่าง ๆ เข้ามาช่วยประดับ ตกแต่งเพื่อความสมบูรณ์ของตัวหุ่นได้ ส่วนการซ่อมแซมรอกบังคับมือหุ่นนั้นผู้แสดงสามารถที่จะศึกษาเพื่อซ่อมเองได้ เพราะผู้แสดงเป็นผู้เชิดหุ่นละครเล็กจะรู้ว่ารอกบังคับกับเชือกที่โยงกับมือหุ่นนั้นมีความพอดีหรือควรแก้ไข

ขั้นตอนการสร้างหุ่นละครเล็ก

การสร้างหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิช มีการสืบทอดต่อมาโดย ครูสาคร ยังเขียวสด จากนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ส่งมอบวิธีการสร้างหุ่นละครเล็กให้แก่ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ซึ่งเป็นบุตรชาย และยังเป็นผู้สืบทอดการแสดงหุ่นในปัจจุบัน จะเห็นว่าการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก เกิดขึ้นด้วยกัน 3 ช่วง ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า ในแต่ละช่วงมีขั้นตอนการสร้างหุ่นที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่มีบางส่วนที่ต่างกัน เช่น การพัฒนาด้านเทคนิคการสร้างบางขั้นตอน และมีการเปลี่ยนวัสดุบางชนิดที่ใช้ในการสร้างหุ่น ซึ่งอาจเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในยุคสมัยของผู้สร้าง และประสบการณ์ที่ได้พบเห็นกันมา โดยผู้ศึกษาได้แบ่งขั้นตอนการสร้างหุ่นละครเล็กเป็นช่วงของผู้สร้างทั้ง 3 ท่านได้ ดังนี้ (สุรินทร์ ยังเขียวสด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554)

การสร้างหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิช

การสร้างหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิชนี้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ไม่สามารถอธิบายการสร้างของพ่อครูแกร ศัพทวนิช อย่างละเอียดได้ สันนิษฐานว่าขั้นตอนการสร้างหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิช คงมีขั้นตอนการสร้างคล้ายกันกับครูสาคร ยังเขียวสด เพราะครูสาคร ยังเขียวสด เคยอยู่ในคณะละครของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ครูสาคร ยังเขียวสด ได้เคยเล่าให้แก่ นางสาวยุพิน กุลนิษฐ์

บุตรสะใภ้ฟังว่า สมัยก่อนเมื่อท่านยังเป็นเด็กอยู่ เคยเข้าไปหยิบจับอุปกรณ์ที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช ใช้สร้างหุ่นละครเล็ก แต่หากเข้าไปแตะต้องครั้งใดก็จะถูกพ่อครูแกร ศัพทวนิช ตีและคว่ำเสมอ นอกจากนี้ เวลาที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช สร้างหุ่น มักจะเข้าไปทำหุ่นเพียงคนเดียวไม่ให้ใครเข้าไปปรบกววน ด้วยเหตุนี้วิธีการสร้างหุ่นของครูแกร ศัพทวนิช จึงไม่เป็นที่เปิดเผย ผู้วิจัยจึงได้แต่สันนิษฐานจากการสร้างหุ่นของครูสาคร ยังเขียวสด ตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นโครงหุ่นด้วยการปั้นจากดิน

หุ่นละครเล็ก เริ่มจากการปั้น โครงสร้างทั้งตัวด้วยดินเหนียวที่หาได้ตามท้องนาทั่วไป หรือตามริมคลองซึ่งในสมัยนั้นเรียกณะละครของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช เดินทางไปแสดงละครตามที่ต่าง ๆ และเมื่อถึงที่ที่จะแสดงละครก็จอดเรือไว้ หลังจากได้ดินเหนียวมาแล้วก็นำไปนวด ให้ดินเหนียวหมาดพอนำมาปั้นได้ หรือสันนิษฐานได้อีกประการหนึ่ง คือ อาจใช้ดินที่นำมาปั้นภาชนะ ซึ่งเมื่อปั้นเสร็จต้องรองนดินแห้งสนิทแล้วนำดินนั้นไปเผาไฟจนดินแข็งตัวจึงสามารถนำไปทำในขั้นตอนถัดไปได้ แต่ถ้าเป็นดินเหนียว หลังจากเตรียมดินเรียบร้อยแล้วก็เริ่มขึ้น โครงด้วยการนำไม้เสียบตั้งเป็นหลัก ใช้ดินเหนียวปั้นศีรษะของหุ่นบนไม้ที่เสียบเป็นหลักไว้ พอเป็นเค้าโครงตามที่ต้องการ จากนั้นปั้นลำตัว ปั้นเท้า การปั้นจะแยกเป็นส่วน คือ ปั้นเป็นโครงและส่วนของศีรษะถึงคอ มือและเท้า ตั้งแต่หัวเข่าลงมาถึงเท้า การปั้นนี้ไม่ได้คำนึงถึงสัดส่วนของหุ่น (สุรินทร์ ยังเขียวสด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554)

ขั้นตอนที่ 2 การปิดกระดาษ และผ้าโครงหุ่น

เมื่อปั้นดินได้โครงสร้างแต่ละส่วนแล้ว พอดินหมาดจนเกือบแห้งก็นำกระดาษมาปิดโครงดินนั้น กระดาษที่นำมาปิดใช้ได้หลายชนิด ผู้วิจัยสันนิษฐานการสร้างหุ่นในขั้นตอนนี้อาจจะมีวิธีแบบเดียวกับการสร้างหัวโขน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2536, หน้า 28) คือ กระดาษที่ใช้รองพื้นชั้นแรกสุดจะต้องเป็นกระดาษที่ขึ้นน้ำ เพื่อเป็นการรองพื้นชั้นแรกกันไม่ให้กระดาษชั้นต่อไปที่จะปะด้วยกาวแป้งเปียกติดกับโครงหุ่นด้านใน นิยมใช้กระดาษที่รองทองคำเปลว หรือกระดาษฟาง นำมาฉีกเป็นชิ้นเล็ก ชุบน้ำจนเปียกแล้วนำไปปิดบนโครงหุ่นที่ปั้นไว้ จากนั้น ก็ปิดกระดาษชั้นต่อไปโดยใช้กระดาษข่อย ฉีกเป็นชิ้นเล็ก ๆ ทากาวแป้งเปียกปิดให้ทั่วโครงหุ่นที่ปั้นไว้และหนาพอ แล้วปล่อยให้

กระดาษแห้งหรือนำไปผึ่งแดด เมื่อแห้งแล้วจึงนำโครงที่ปิดกระดาษทั่วแล้วมาผ่ากระดาษด้วยการใช้มีดปลายแหลมกรีดผ่าเป็น 2 ซีก เพื่อนำกระดาษออกจากโครงดิน การผ่ากระดาษ จะใช้มีดปลายแหลมกรีดผ่าจากด้านหน้า ผ่าจากด้านข้าง หรือผ่าจากด้านหลังก็ได้ ส่วนมากถ้าเป็นศิระจะผ่าจากด้านหลัง ถ้าเป็นลำตัวจะผ่าด้านข้าง เมื่อผ่าเสร็จแล้วแกะกระดาษออกจากโครงดิน นำกระดาษที่ผ่านั้นมาประกบกันและใช้กาวเชื่อมให้รอยผ่าติดกันสนิทเป็นชิ้นเดียวกันเหมือนเดิม ในสมัยก่อนอาจใช้กาวที่เกี่ยวจากหนังสัตว์หรือกาวที่เกี่ยวจากแป้งสาหร่ายหรือแป้งข้าวเหนียว ที่เรียกว่า แป้งเปียก ทำให้รอยผ่านั้นติดกันได้ดีสนิท จากนั้นจึงเย็บเข้าด้วยด้ายอย่างเหนียว จนรอยผ่านั้นติดกันได้ดีสนิท รอยนแห้งแล้วนำไปทำต่อในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การติดกลไกบังคับหุ่นละครเล็กส่วนศิระ

กลไกของหุ่นละครเล็กส่วนศิระแบ่งออกเป็นไว้สองแบบ (สุรินทร์ ยังเขียวสด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554) แบบที่หนึ่ง คือกลไกบังคับหุ่นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์ หลังจากที่ทำกระดาษส่วนศิระหุ่น และประกบให้สนิทจนแห้งแล้ว กรรมวิธีต่อไป คือนำไม้ที่ต้องการทำเป็นแกนกลางสำหรับเชิดมาวัดขนาดให้พอดีกับคอหุ่น แล้วเหลาไม้นั้นให้กลมเกลี้ยงเพื่อใช้จับ เมื่อเหลาไม้และตกแต่งจนได้พอดีแล้วจึงนำไปติดกับศิระของหุ่น จากนั้นยึดด้วยลวดหรือตะปูให้แข็งแรง

กลไกแบบที่สอง เป็นกลไกที่มีลักษณะพิเศษ คือสามารถบังคับให้ศิระหุ่นพยักหน้าขึ้นลงได้ และเอียงซ้ายเอียงขวาได้ ซึ่งลักษณะพิเศษนี้จะใช้กับตัวละครที่เป็นลิงเท่านั้น แต่บางครั้งก็จะใช้กับตัวนางยักษ์ เช่น นางยักษ์ขมุขี ซึ่งต้องแสดงอารมณ์และกิริยาอาการหลุกหลิก ไม่อยู่นิ่ง การสร้างกลไกแบบนี้จึงค่อนข้างซับซ้อนแตกต่างจากกลไกของตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ทั่วไป

การสร้างกลไกบังคับหุ่นจะต้องสร้างพร้อมกับการประกอบศิระหุ่น กล่าวคือเมื่อได้ศิระหุ่นที่ผ่ามาแล้ว จะต้องนำไม้สำหรับรองรับภายในของศิระหุ่นไปวัดให้ได้ขนาดพอดี ให้สามารถถอดเข้าออกได้ด้วยเมื่อส่วนที่ผ่าถูกประกบติดกันแล้ว ตัวกลไกนี้ทำขึ้นจากไม้เหลาให้มีขนาดรับกับด้านในของศิระหุ่น ตรงกลางเป็นวง จากนั้นนำมาต่อด้วยลวดยึดกับไม้ท่อนเล็กที่ประกอบอยู่กับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง ซึ่งไม้ท่อนเล็กนี้จะมีอยู่ด้วยกันสองอัน เป็นกลไกที่ใช้สำหรับบังคับการเคลื่อนไหวของศิระหุ่น อันหนึ่ง

ใช้บังคับศีรษะให้พยักหน้าขึ้นและลง อีกอันหนึ่งบังคับให้เอียงซ้ายและขวา เมื่อยึดติดเรียบร้อยแล้วกลไกนี้จะใส่เข้าไปยังด้านในของศีรษะหุ่น จัดให้กลไกกับศีรษะหุ่นเข้าที่เข้าทางดีจึงยึดติดกลไกกับศีรษะหุ่นนั้นด้วยการผูกมัดและตอกตะปูยึดให้แน่นอีกครั้ง นำปูนที่ใช้ปั้นหน้าหุ่นปิดทับรอยตะปูจนเรียบเนียน เป็นอันเสร็จขั้นตอนการติดกลไกบังคับหุ่นส่วนศีรษะ

ขั้นตอนที่ 4 การตกแต่งศีรษะหุ่นละครเล็ก และคอหุ่น

ขั้นตอนต่อมาคือการตกแต่งใบหน้าของหุ่นให้ตรงตามลักษณะของตัวละครที่ต้องการสร้าง โดยใช้จี้ละเอียดละเอียดผสมกาว ในการปั้นจะต้องทำการปิดบริเวณรอยของการติดกลไกที่โผล่ออกมาจากด้านใน ด้วยการปิดกระดาษข่อยทับตะเข็บรอยเย็บนั้นให้เรียบร้อย จากนั้นทาสีเพื่อรองพื้น รอให้สีหมาดจึงลงดินสอพอง แล้วขัดด้วยกระดาษทรายจนกว่าผิวจะเรียบ

เมื่อผิวหน้าเรียบดีแล้วจึงเริ่มการปั้นนอก คือ การเสริมความเรียบหรือความนูนให้กระดาษที่พ้อออกมาจากโครงหุ่น เนื่องจากบางส่วนอาจยังมีพื้นผิวที่ไม่สมบูรณ์ ก็สามารถเพิ่มเติมความเรียบหรือความนูนให้หน้าหุ่นได้ และเมื่อแห้งแล้วจึงขัดตกแต่งอีกครั้งให้เรียบร้อย

ขั้นตอนต่อมาคือ การปั้นหน้า เสริมส่วนต่าง ๆ ด้วยยางรักที่ผสมกับใบตองแห้ง ที่อบไฟจนเป็นถ่านดำบดละเอียดร่อนเอากากออกที่เรียกว่าสมุกใบตอง ชัน ปูนขาว ปูนแดง และน้ำมันยาง เคี้ยวไฟอ่อน ๆ จนเหนียวค่อนข้างแข็งสามารถปั้นได้ไม่คลายตัว ใช้สำหรับกระแหนะคือกกลงบนแม่พิมพ์ เรียกว่ารักกระแหนะ นำมาปั้นเสริมบริเวณที่ริมฝีปาก จมูก ให้ชัดเจนตามลักษณะของหน้าโขนนั้น รอจนแห้งจึงขัดแต่งบริเวณที่ปั้นเสริมนั้น จากนั้นทำการตีลายด้วยการนำรักกระแหนะที่ผสมจนเป็นก้อนปั้นได้ กกลงบนพิมพ์ที่มีลวดลายและกระจิงขนาดต่าง ๆ หรือคลึงเป็นเส้น แล้วกระแหนะ (กกลงบนแม่พิมพ์ แล้วแกะออกจากพิมพ์ด้วยเข็ม) จากนั้นนำลายที่ได้ไปติดด้วยกาวบนส่วนที่ต้องการสร้างลาย

หลังจากปั้นลายตกแต่งเป็นที่เรียบร้อย จึงนำหัวหุ่นนั้นมาตกแต่งเครื่องประกอบ เช่น จอนหูทำจากหนังสัตว์ที่เขียนแบบแล้วนำมาฉลุตามรูป เมื่อฉลุหนังได้ตามแบบก็

นำมาเข้าลาว คือ ตรึงหนังด้านในกับลาวด้วยด้ายเส้นใหญ่ เป็นระยะ ๆ เพื่อกันหนังบิด จากนั้นประดับลาวลายจากการใช้รักกระแหนะ เสร็จแล้วนำไปเย็บติดกับหัวหุ่น

เมื่อสร้างลายเรียบร้อยจึงนำหัวหุ่นมา ลงรัก และปิดทอง คือใช้รังก้นำเกลี้ยงทาจนทั่วรองจนแห้งจึงทาสีอีกครั้ง เมื่อผิวรังกหมาดจึงปิดทองคำเปลวในส่วนที่ต้องการ เสร็จแล้วจึงแต่งหน้าตาของหุ่นด้วยสีฝุ่นหลายชั้น โดยเลือกใช้สีและเขียนเส้นที่ถูกต้องตามลักษณะพงศ์ของหน้าโขน จัดแต่งด้วยกระดาษทรายอีกครั้ง

ส่วนคอของหุ่น หากเป็นตัวละคร ตัวนาง และตัวยักษ์ คอของหุ่นเป็นปูนปั้นต่อจากศีรษะลงมา ต่อกับกลไกจึงสามารถทาสีตกแต่งทับรอยปูนนั้นได้เลย ส่วนตัวลิงจะเป็นหุ่นที่ยักคอเอียงซ้ายและขวา พักหน้าขึ้นและลงได้ ฉะนั้น คอของตัวลิงจึงไม่ใช่ปูนปั้นเหมือนกับตัวอื่น แต่ใช้วิธีการใส่ถุงคอกลุมบังแกนไม้แทน ถุงคอกนี้ทำจากผ้าที่มีความยืดหยุ่นดี เช่น ผ้าที่ใช้เย็บเป็นมุ้งสำหรับกันยุง ผ้าที่ใช้ต้องเป็นสีเดียวกับศีรษะหุ่นด้วย

ลูกนัยน์ตาของหุ่นละครเล็กใช้จานกระเบื้องสีขาว นำมาทาบให้แตก เอาเศษนั้นมาตะไบตกแต่งให้ได้รูป แล้วทาสีให้เป็นลูกนัยน์ตา เสร็จแล้วจึงนำไปปิดที่บริเวณตาของหุ่น

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างลำตัวหุ่น

ลำตัวของหุ่นนั้นเมื่อผ่าออกจากโครงคินแล้วให้นำมาประกบเข้ากันจนกาวแห้ง ต่อมาจะต้องนำลำตัวหุ่นมาตัดส่วนเอวออก คงเหลือไว้สองส่วน คือ ส่วนหน้าอก (คอถึงใต้อก) และส่วนหน้าท้อง (สะดือถึงโคนขา) ส่วนตรงกลางที่ตัดออกไปแล้วนั้น ใช้ผ้าเย็บใส่แทนเป็นช่วงลำตัว สำหรับส่วนที่เป็นแขน ขา ทำด้วยผ้ายัดนุ่นข้างใน นำแขน ขา ที่เย็บเรียบร้อยแล้วไปติดกับลำตัวหุ่น คือ แขนทั้งสองข้างเย็บติดกับบริเวณไหล่ และขาเย็บต่อกับโครงลำตัวช่วงล่างห้อยลงมา

อวัยวะที่ต่อกับแขนและขา คือ มือและเท้า ทั้งสองอย่างนี้ใช้วิธีการแกะสลักไม้เป็นรูปมือและเท้า ไม้ที่ใช้ก็จะเป็นไม้ทองหลาง ไม้สัก โดยจะเลือกไม้ที่มีน้ำหนักเบา เมื่อแกะสลักเสร็จจะต้องทาน้ำยากันปลวกเอาไว้ แล้วจึงทาสีให้เป็นสีเดียวกับศีรษะ จากนั้นจึงนำเข้าไปประกบกับแขนและขาหุ่นที่เป็นส่วนของผ้า

ขั้นตอนที่ 6 การแต่งตัวหุ่นละครเล็ก

เมื่อติดกลไกศีรษะ ตกแต่งศีรษะหุ่น และประกอบอวัยวะของหุ่นเป็นตัว เรียบร้อยแล้ว จึงนำหุ่นนั้นมาเข้าขั้นตอนการแต่งตัว ซึ่งการแต่งกายของหุ่นละครเล็กจะ แต่งกายตามแบบละคร วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าเลื่อม ผ้าย่น และผ้านุ่ม ทำจากผ้าคาด เครื่องศีรษะประเภทชฎาเป็นเครื่องละคร เสื้อผ้าที่หุ่นใส่ปักด้วยเลื่อม

การประดับตกแต่งลวดลายของผ้านั้นนิยมใช้เลื่อมปักลายป่า การปักผ้าลายป่า เป็นลายแบบชาวบ้าน คือ เป็นลายดอกค่อนข้างเรียบง่าย ซึ่งสมัยนั้นพ่อครูแกร ศัพทวนิช แสดงละครเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น จึงนำวิธีการสร้างเครื่องแต่งกายตามแบบเครื่องแต่ง กายของละครชาวบ้านมาใช้ในการทำหุ่นละครเล็ก การปักเครื่องแต่งกายของหุ่นละคร เล็กสมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช ใช้ลายเช่นนี้มาตลอดตามแบบเครื่องละครที่ใช้ในขณะ ของท่าน

ขั้นตอนที่ 7 การติดกลไกภายนอกของหุ่นละครเล็ก

ขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างหุ่นละครเล็ก เพื่อให้การเชิดหุ่นละครเล็ก สามารถเคลื่อนไหวได้เสมือนจริง จะต้องมียกลไกอีกส่วนหนึ่งเพื่อช่วยในการบังคับหุ่น ละครเล็กให้เคลื่อนไหว

กลไกการบังคับแขนและมือของหุ่นเป็นไม้ที่ต่อจากข้อมือของหุ่น ไม้นี้ยาว ประมาณ 2 ฟุต ส่วนปลายของค้ำมีลูกกรอกติดอยู่ตรงกลาง คือ ค้ำจับจะต้องเจาะเป็นรู ให้พอดีกับขนาดของลูกกรอกที่นำไปติด หลังจากติดลูกกรอกแล้วจึงลูกกรอกด้วยเชือกโยง กับข้อมือของหุ่น กลไกนี้ใช้สำหรับบังคับให้หุ่นละครเล็กขยับมือขึ้นลง ลูกกรอกที่นำ มาใช้สมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช เป็นลูกกรอกที่ทำขึ้นเอง

รอกบังคับมือหุ่นละครเล็ก สมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช จะใช้ลูกกรอก 2 ลูก ทำหน้าที่ ต่างกัน คือ ลูกหนึ่งทำให้หุ่นละครเล็กสามารถขึ้นนิ้วได้ อีกลูกหนึ่งเมื่อหมุนจะทำให้นิ้วที่ ขึ้นอยู่นั้นกลับมาตั้งเป็นวงรีได้ กลไกที่พ่อครูแกร ศัพทวนิชสร้างขึ้นนี้ ไม่มีใครทราบวิธี- ทำ เพราะพ่อครูแกร ศัพทวนิชไม่ได้ถ่ายทอดเทคนิคการทำกลไกแบบนี้ให้แก่ใคร

จากขั้นตอนข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ผู้สร้างเริ่มต้นสร้างโครงหุ่น โดยใช้วัสดุที่ หามาได้ในท้องถิ่น แล้วใช้ประสบการณ์ของตน ที่ได้ฝึกฝนจากการสร้างเครื่อง โขน ละคร มาประยุกต์ใช้ในการสร้างหุ่นละครเล็ก แสดงให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญา ตั้งแต่

การใช้วัสดุ การลงมือทำส่วนต่าง ๆ การประกอบอวัยวะและกลไก การปกคลุมลายบน ผืนผ้าที่นำมาเป็นเครื่องแต่งกาย ทุกอย่างเกิดจากภูมิปัญญาในการคิดสร้างสรรค์ของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช ผู้ซึ่งเป็นเพียงนักแสดงละครชาวบ้าน และครูสาคร ยังเชี่ยวชาญได้ สืบทอดกรรมวิธีเหล่านี้ต่อมา

การสร้างหุ่นละครเล็กของครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ

ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ สร้างหุ่นละครเล็กด้วยจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์ศิลปะ การแสดงหุ่นละครเล็ก ซึ่งวิธีการทำหุ่นในยุคต่อมายังเป็นแบบคติเดิมแต่วัสดุที่ใช้อาจ เปลี่ยนไปบ้าง เพราะในยุคของครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี และ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการใช้วัสดุแปลกใหม่ สวยงาม หาซื้อง่าย และ สะดวกต่อการใช้มากขึ้น แต่ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ ยังยึดแนวทางปฏิบัติเช่นเดียวกับ พ่อครู แกร ศัพทวนิช คือ การสร้างหุ่นถือเป็นการลับ โดยเฉพาะกลไกของหุ่น ด้วยเชื่อในคำ สาปแช่งว่า “หากใครจำแบบหุ่นไปสร้าง ขอให้มันเป็นไปต่าง ๆ นานา” ฉะนั้น เวลาครู สาคร ยังเชี่ยวชาญ สร้างหุ่นจะทำเพียงคนเดียวในห้อง เมื่อเสร็จเป็นตัวจึงให้พวกลูก ๆ ช่วยเขียนสี และตกแต่งรายละเอียด ตามขั้นตอนการสร้างหุ่น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นโครงหุ่นด้วยการปั้นจากดิน

หุ่นละครเล็กทุกตัวเป็นการสร้างหุ่นที่มีสัดส่วนเหมือนคน เพียงแต่ย่อขนาดให้ เล็กลง เริ่มจากปั้นโครงสร้างทั้งตัวด้วยดินเหนียวที่หาได้ตามท้องนาทั่วไป เมื่อได้ดิน เหนียวมาแล้วก็นำไปนวด ให้ดินเหนียวหมาดพอนำมาปั้นได้ หลังจากเตรียมดิน เรียบร้อยก็เริ่มขึ้นโครงด้วยการนำไม้เสียบตั้งเป็นหลัก ใช้ดินเหนียวปั้นศีรษะของหุ่นบน ไม้ที่เสียบเป็นหลักไว้ จากนั้นปั้นลำตัว ปั้นเท้า การปั้นจะแยกเป็นส่วน คือ ปั้นเป็นโครง และส่วนของศีรษะถึงคอ มือและเท้า ตั้งแต่หัวเข่าลงมาถึงเท้า

การขึ้นโครงแบ่งเป็นตัวพระกับตัวนาง หากเป็นตัวนางจะมีรูปร่างลักษณะแบบ ผู้หญิง ตัวพระลำตัวลำสันกว่า การปั้นโครงหุ่นจะไม่มีกรอกแบบไว้ก่อน เริ่มจากการ ปั้นดินเป็นแบบก่อน แต่เป็นการปั้นที่เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ของผู้ปั้น คือ เมื่อผู้ปั้นต้องการหุ่นให้มีรูปร่างเช่นใดก็ปั้นตามที่คิดไว้ โดยไม่มีการเขียน แบบหรือศึกษาข้อมูลด้านขนาดและสัดส่วนไว้ก่อน จากการสัมภาษณ์นายสุรินทร์

ยังเขียวสดได้กล่าวว่า (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554) . . .สมัยก่อนนี่คือความเป็นโพล์ค พอจับดินได้ก็ปั้น พอปั้นสัดส่วนของตัวกับหัวก็ไม่เหมือนกันแล้วปั้นตัวก็ปั้นไป หัวก็ปั้นไป บางครั้งตัวอาจเล็กกว่าหัว หัวอาจเล็กกว่าตัว ไม่ได้ขนาด คือไม่ได้วัด ตามจินตนาการไปเลย. . .

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าผู้สร้างใช้ฝีมือกับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่พบเห็นจากการเดินทางไปแสดงละครตามสถานที่ต่าง ๆ การได้มีโอกาสเห็นการแสดงหุ่นของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ และประสบการณ์ทางด้านฝีมือช่าง จากการสร้างเครื่องประดับที่ใช้สำหรับการแสดงละคร จึงนำประสบการณ์เหล่านั้นมาสร้างงาน โดยผสมผสานกับความคิดที่ต้องการสร้างสรรค์การแสดงแบบใหม่ที่ใช้หุ่นละครเล็กแสดงแทนคน

ขั้นตอนที่ 2 การปิดกระดาศ และผ่าโครงหุ่น

เมื่อปั้นดินได้โครงสร้างแต่ละส่วนแล้ว ก็ทิ้งให้ดินหมาดจนเกือบแห้งแล้วนำกระดาศสามาปิดโครงนั้น ภายหลังครุสาคกร ยังเขียวสดเปลี่ยนใช้กระดาศปูนซีเมนต์ การปิดกระดาศต้องปิดให้ทั่วโครงที่ปั้นไว้และหนาพอ รองนกระดาศแห้งแล้วนำโครงที่ปิดกระดาศทั่วแล้วมาผ่าออกเป็นสองซีก เพื่อแกะกระดาศออกจากโครงดิน การผ่ากระดาศจะผ่าจากด้านหน้า ผ่าจากด้านข้าง หรือผ่าจากด้านหลังก็ได้ ส่วนมากถ้าเป็นศิระจะผ่าจากด้านหลัง และลำตัวจะผ่าด้านข้าง

เมื่อผ่าเสร็จแล้วก็แกะกระดาศออกจากโครงดิน นำกระดาศที่ผ่าแล้วมาประกบกัน และใช้กาวเชื่อมให้ติดกันสนิทเหมือนเดิม แล้วรองนแห้งดีจึงนำไปทำต่อในขั้นตอนต่อไป โดยแบ่งขั้นตอนการทำงานเป็นส่วนศิระหุ่นกับลำตัวหุ่น

ขั้นตอนที่ 3 การติดกลไกบังคับหุ่นละครเล็กส่วนศิระ

กลไกของหุ่นละครเล็กส่วนศิระแบ่งเป็น 2 แบบ แบบที่หนึ่งคือ กลไกบังคับหุ่นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์ หลังจากทีผ่ากระดาศส่วนศิระหุ่น และประกบให้สนิทจนแห้งแล้ว กรรมวิธีต่อไปคือ นำไม้ที่ต้องการทำเป็นแกนกลางสำหรับเชิดมาวัดขนาดกับคอหุ่น แล้วเหลาไม้นั้นให้กลมเกลี้ยงเพื่อใช้จับ เมื่อเหลาไม้และตกแต่งจนได้พอดีแล้วจึงนำไปติดกับศิระของหุ่น จากนั้นยึดด้วยน๊อตให้แข็งแรง

กลไกแบบที่สอง เป็นแบบที่มีลักษณะพิเศษ คือสามารถบังคับให้ศีรษะหุ่น พยักหน้าขึ้นลงได้ และเอียงซ้ายเอียงขวาได้ ใช้กับตัวละครที่เป็นลิง หรือบางครั้งก็จะใช้ กับตัวนางยักษ์ เช่น นางยักษ์ขมุขี ที่ต้องแสดงอารมณ์และกิริยาอาการ กลไกแบบนี้การสร้างจะซับซ้อนกว่ากลไกของตัวละคร ตัวนาง ตัวยักษ์ ทั่วไป

การสร้างกลไกแบบที่สองต้องสร้างพร้อมกับการประกอบศีรษะหุ่น กล่าวคือ เมื่อได้ศีรษะหุ่นที่ผ่ามาแล้ว ต้องนำไม้สำหรับรองรับภายในของศีรษะหุ่นไปวัดให้ได้ ขนาดพอดี สามารถถอดกลไกเข้าออกได้

ตัวกลไกทำขึ้นจากไม้เหลาให้มีรูปร่างเดียวกับด้านในของศีรษะหุ่น ส่วนตรง กลางทำให้เป็นวงกลวงให้ได้รูปร่างเดียวกันกับวงนอก จากนั้นนำมาต่อด้วยลวดยึดกับ ไม้ท่อนเล็กที่ประกอบอยู่กับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง ไม้ท่อนเล็กนี้มีอยู่ด้วยกันสองอัน เป็นกลไกที่ใช้สำหรับบังคับการเคลื่อนไหวของศีรษะหุ่น อันหนึ่งใช้บังคับศีรษะให้ พยักหน้าขึ้นและลง อีกอันหนึ่งบังคับให้เอียงซ้ายและขวา เมื่อยึดติดเรียบร้อยแล้วกลไก นี้จะใส่เข้าไปยังด้านในของศีรษะหุ่น จัดให้กลไกกับศีรษะหุ่นเข้าที่เข้าทางดีจึงยึดติด กลไกกับศีรษะหุ่นนั้นด้วยการผูกลวดและยึดด้วยน็อตอีกครั้ง นำปูนที่ใช้ปั้นหน้าหุ่นปิด ทับรอยน็อตจนเรียบเนียน เป็นอันเสร็จขั้นตอนการติดกลไกบังคับหุ่นส่วนศีรษะ

ขั้นตอนที่ 4 การตกแต่งศีรษะหุ่นละครเล็ก และคอหุ่น

หลังจากที่ติดกลไกในการบังคับศีรษะหุ่นละครเล็กเสร็จ ก็มาถึงขั้นตอนการ ตกแต่งใบหน้าของหุ่นให้ตรงตามลักษณะของตัวละครที่ต้องการด้วยการใช้ปูนปั้น สำหรับปูนที่นำมาปั้นนั้นในสมัยก่อนใช้ปูนที่มีส่วนผสมพิเศษ ทำให้ปูนมีคุณสมบัติ คล้ายดินน้ำมัน ซึ่งไม่สามารถบอกส่วนผสมนั้นได้เพราะ ครูสาคร ยังเขียวสด ถือเป็น ความลับ

การปั้นต้องใช้ปูนติดลงบริเวณรอยของการติดกลไกที่โผล่ออกมาจากด้านใน แล้วเกลี่ยให้เนียนเรียบ จากนั้นจึงตกแต่งด้วยการทาสีขาวแล้วนำดินสอพองมาลงทับให้ ทั่ว เสร็จแล้วขัดด้วยกระดาษทรายจนกว่าผิวจะเรียบ

ขั้นตอนต่อมา ปั้นนอก คือการนำปูนมาปั้นตกแต่งเพื่อเพิ่มเติมหัวหุ่นจาก ลวดลายเดิม ให้มีความเรียบ และหนุนให้กับกระดาษที่ผ่าออกมาจากโครงและประกบรอย ผ่านนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ด้วยปูนที่ผสมขึ้นพิเศษให้มีคุณสมบัติเหมือนกับยางรักที่ยังไม่กรอง

ผสมเคล้ากับสมุกใบตอง ผสมปูนขาวหรือปูนแดง ตั้งไฟกวนให้ข้น อย่าให้เหลวเกิน ซึ่งช่างหัวโขนเรียกว่า รักสมุก เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ของพื้นผิวหัวหุ่น และเมื่อแห้งแล้วจึงขัดตกแต่งอีกครั้งให้เรียบร้อย

ต่อมาเริ่ม ปั้นหน้า เสริมส่วนต่าง ๆ ด้วยปูนปั้นที่ ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ ผสมขึ้นพิเศษมีคุณสมบัติคล้ายกับรักกระแหนะ สามารถกระแหนะคือกดลงบนแม่พิมพ์ได้ นำมาปั้นเสริมบริเวณคิ้ว ริมฝีปาก จมูก ให้เด่นชัดตามลักษณะของหน้าโขน รोजนแห้ง ขัดแต่งบริเวณที่ปั้นเสริม

เมื่อส่วนที่ปั้นเพิ่มเติมลดทอนของหน้าด้วยปูน เริ่มแห้งแล้วก็ทำการตีลายด้วยการนำปูนที่ผสมพิเศษนั้นกระแหนะบนพิมพ์ที่มีลวดลายและกระจิงขนาดต่าง ๆ หรือ คลึงเป็นเส้น จากนั้นนำลายที่ได้ไปติดด้วยกาวบริเวณที่ต้องการสร้างลาย

ขั้นตอนต่อมา คือ นำหัวหุ่นที่ติดมีลวดลายเสร็จแล้วนั้น ตกแต่งเครื่องประกอบ จำพวกจอนหู ที่ทำจากหนังสัตว์จริงเป็นรูปและมีการเข้าลวด คือตริงหนังด้านในกับลวด ด้วยด้ายเส้นใหญ่ เรียงกันเป็นระยะ ๆ เพื่อกันหนังบิด จนทั่วแผ่นหนัง จากนั้นก็ประดับลวดลายจากการใช้รักกระแหนะเช่นเดียวกันกับการตกแต่งลวดลายหัวหุ่น จากนั้นนำไปเย็บติดกับหัวหุ่น

หัวหุ่นที่ประกอบลายเสร็จ แล้วให้นำมาทาสีจนทั่วถึงเรียกว่าการลงรัก รอให้รักที่ทาแห้งแล้วทาสีอีกครั้งหนึ่ง การทาสีครั้งที่สองนี้ให้รोजनाรักที่ทาไว้หมดแล้วจึงปิดทองคำเปลวในส่วนที่ต้องการ ประดับสิ่งที่แวววาว เช่น ดิคกระจกสี หรือพลอย วิทยาศาสตร์ เพื่อเพิ่มความสวยงาม เสร็จแล้วจึงแต่งหน้าตาของหุ่นด้วยสีฝุ่นหรือสีโปสเตอร์ ใช้สีทาทับกันหลายชั้น การเลือกใช้สีและเขียนเส้นต้องให้เป็นไปตามลักษณะ พงศ์ของหน้าโขน จากนั้นขัดแต่งด้วยกระดาษทรายอีกครั้ง

สำหรับส่วนคอของหุ่นนั้น หากเป็นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์ คอของหุ่นเป็นปูนปั้นต่อจากศีรษะลงมา ต่อกับกลไกอยู่แล้วจึงสามารถทาสีตกแต่งทับรอยปูนนั้นได้เลย ส่วนตัวลิงจะเป็นหุ่นที่ยักคอคอเอียงซ้ายและขวา พักหน้าขึ้นและลงได้ ฉะนั้น คอของตัวลิงจึงไม่ใช่ปูนปั้นเหมือนกับตัวอื่น แต่ใช้วิธีการใส่ถุงคอคอคลุมบังแกนไม้แทน โดยการนำผ้าที่มีความยืดหยุ่นดี เช่น ผ้าสำหรับทำมุ้ง หรือผ้ายืด ให้เป็นสีเดียวกับศีรษะหุ่น

ส่วนลูกนัยน์ตาของหุ่นละครเล็กใช้ลูกปัดแก้วใส หรือใช้ขวดแก้วนำมาทาบเอาเศษจากส่วนก้นขวดนำมาแต่งให้ได้รูปใช้สีขาวทาดตกแต่งเป็นแววดา ก็จะได้ลูกตาแก้ว

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างลำตัวหุ่น

ส่วนที่เป็นลำตัวของหุ่นนั้น หลังจากผ่าออกจากโครงดินแล้วก็นำมาประกบเข้าด้วยกัน จากนั้นนำมาตัดเป็นส่วนหน้าอก (คอถึงใต้อก) และส่วนหน้าท้อง (สะดือถึงโคนขา) ส่วนเอวที่ตัดออกไปแล้วนั้น นำผ้าดิบมาตัดให้ได้ยาวขนาดเดียวกันกับส่วนที่ตัดออกไป แล้วนำผ้านั้นมาเย็บด้วยด้ายจนติดกันดีกับกระดาษที่ตัดมาจากโครงหุ่น ก็จะได้อ่างลำตัว ส่วนของแขน ขา เป็นผ้าเย็บเป็นรูปแขนขาขัดด้วยนุ่น แล้วนำแขน ขา ที่เย็บเรียบร้อยแล้วไปติด การเย็บ คือ เย็บแขนทั้งสองข้างติดกับบริเวณไหล่ และเย็บขาต่อกับโครงลำตัวช่วงล่างห้อยลงมา

ส่วนของหุ่นที่ต่อกับแขนและขา ใช้วิธีการแกะสลักไม้เป็นรูปร่างของมือ ไม้ที่ใช้แกะสลักคือจำพวกไม้ทองหลาง ไม้สัก หรือไม้ที่มีน้ำหนักเบา หลังจากแกะสลักเป็นรูปร่างมือเสร็จ นำไม้ที่แกะสลักนั้นไปทาน้ำยากันปลวกเพื่อป้องกันแมลงกัดกิน ไม้ส่วนเท้าใช้กระดาษที่ผ่าออกมาจากพิมพ์นำมาประกบกัน ทากาวรองจนขาวแห้งสนิท จึงนำมือและเท้าที่ติดกับแขนและขาที่เป็นผ้าขัดด้วยนุ่น จากนั้นทาสีมือและเท้าให้เป็นสีเดียวกับศีรษะหรือหน้าของหุ่น

ขั้นตอนที่ 6 การแต่งตัวหุ่นละครเล็ก

เมื่อได้หุ่นที่ตกแต่งและประกอบศีรษะกับลำตัวเข้ากันแล้ว ก็ถึงขั้นตอนแต่งตัวให้หุ่น การแต่งกายของหุ่นละครเล็กจะแต่งกายตามแบบโขนละคร วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าเลื่อม ผ้าต่วน คิ่นเงิน คิ่นทอง ผ้ายกและผ้าพุ่งทำจากผ้าตาด เครื่องศีรษะประเภทชฎาเป็นเครื่องโขน เสื้อผ้าที่หุ่นใส่ปักด้วยคิ่นเงินคิ่นทอง หรือประดับเพชร

การประดับตกแต่งลวดลายของผ้านั้น เดิมครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ นิยมใช้เลื่อมปักลายป่า เช่นเดียวกับพ่อครูแกร ศัพทวนิช ซึ่งปักตามแบบเครื่องแต่งกายของละครชาวบ้าน ต่อมา ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ ได้ดัดแปลงลวดลายการปักเครื่องแต่งกายหุ่นตามแบบโขนละคร ที่เลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ แต่ก็ยังคงใช้ลวดลายเดิมอยู่เช่นกัน

ฉะนั้น จะเห็นว่าลวดลายของเครื่องแต่งกายหุ่นละครเล็กสมัยกรุงสุโขทัย ยังเขียวสด เป็นแบบผสมระหว่างลายป่ากับลายกนก

การปักเครื่องแต่งกายในสมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช ถึงสมัยกรุงสุโขทัย ยังเขียวสด ไม่ได้มีการออกแบบลวดลายไว้ก่อน ใช้ประสบการณ์จากการที่ ละครสุโขทัย ยังเขียวสด ทำเครื่องแต่งกายแสดงโขนละคร และจินตนาการสร้างสรรค์ลวดลายที่ปักลงบนผืนผ้า เมื่อปักผ้าเสร็จก็จะนำมาตัดและเย็บเข้ากับตัวหุ่นที่ประกอบมาแล้ว

เครื่องแต่งกายของหุ่นละครเล็ก คือ แต่งกายตามแบบเครื่องทรงของ โขนละคร โดยตัวละครแต่ละตัวจะมีรายละเอียด แบ่งเป็นฝ่ายตามแบบ โขนได้ดังนี้

1. ตัวพระ มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว ได้แก่ ชฎา จอนหู ดอกไม้ทัด (ข้างขวา) ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรองคอ อินทรธนู รัตสะเอว สนับเพลลา ผ้านุ่ง ห้อยหน้า ห้อยข้าง เครื่องประดับ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล ตาบทิศ ร่มรงค์ กำไลแฉง ปะวะหล่ำ เข็มขัด กำไลเท้า

2. ตัวนาง มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว ได้แก่ มงกุฎ (และ/หรือรัตเกล้า) จอนหู ดอกไม้ทัด อุบะ (ข้างซ้าย) ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อในนาง ผ้าห่มนาง นวมนาง ผ้านุ่งนาง เครื่องประดับ ได้แก่ จี๋นาง เข็มขัด กำไลข้อมือ ปะวะหล่ำ ร่มรงค์ กำไลเท้า

3. ตัวยักษ์ มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว เป็นหัวโขน สร้างตามพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรองคอ อินทรธนู สนับเพลลา ผ้านุ่ง ห้อยหน้า ห้อยข้าง ผ้าปิดก้น รัตสะเอว เครื่องประดับ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล ตาบทิศ กำไลแฉง ปะวะหล่ำ เข็มขัด กำไลเท้า

4. ตัวลิง มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว เป็นหัวโขน สร้างตามพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรองคอ สนับเพลลา ผ้านุ่ง ผ้าปิดก้น หางลิง รัตสะเอว ห้อยหน้า ห้อยข้าง เครื่องประดับ ได้แก่ ทับทรวง สังวาล ตาบทิศ กำไลแฉง ปะวะหล่ำ เข็มขัด กำไลเท้า

จากรายละเอียดการแต่งกายของหุ่นละครเล็กข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นการแต่งกายเลียนแบบการแสดงโขนละครทุกอย่าง เนื่องจากการแสดงหุ่นละครเล็กนิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์เช่นเดียวกับการแสดงโขน และเป็นการย่อบทจากคนเป็นหุ่นแทน

อาศัยทั้งประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์ แต่การสร้างบางขั้นตอนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้การสร้างหุ่นของครูสาคร ยังเขียวสด เปลี่ยนแปลงไปจากวิธีการของพ่อครูแกร ศัพทวนิช จากนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด ได้สืบทอดวิธีการสร้างหุ่นละครเล็กให้แก่ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ผู้เป็นบุตรชาย คนที่ 7

การสร้างหุ่นละครเล็ก ของนายสุรินทร์ ยังเขียวสด และคณะในปัจจุบัน

นายสุรินทร์ ยังเขียวสด เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กจากครูสาคร ยังเขียวสด ซึ่งก็ยังคงใช้วิธีการทำหุ่นแบบเดิม แต่อาจพัฒนาวิธีการสร้าง โดยเพิ่มเติมรายละเอียดและปรับเปลี่ยนวิธีการและวัสดุบางอย่างที่ใช้สร้างหุ่น เนื่องด้วยในปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น วิธีการสร้างหรือวัสดุบางอย่างที่นำมาใช้อาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด มุ่งจะพัฒนาหุ่นละครเล็กให้มีความสมบูรณ์และเป็นมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัย ได้สอบถามและค้นคว้ารายละเอียดของขั้นตอนการสร้างหุ่นละครเล็กสมัยปัจจุบันดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การขึ้นโครงสร้างหุ่น

การเริ่มสร้างหุ่นละครเล็กในปัจจุบัน เริ่มจากการเขียนแบบ โดยร่างภาพตัวหุ่นละครเล็กที่ต้องการตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า กำหนดขนาดในแบบร่าง เช่น ศีรษะหุ่นต้องใช้ขนาดเท่าไร ความยาวของลำตัว แขน ขา ซึ่งทุกส่วนต้องมีสัดส่วนที่รับกัน นอกจากนี้ ต้องออกแบบหน้าตาหุ่น และลวดลายของหุ่นให้เรียบร้อยด้วย เมื่อออกแบบได้เป็นที่พอใจและได้ศีรษะที่มีสัดส่วนถูกต้องแล้ว จึงสามารถทำขั้นตอนการปั้นโครงหุ่น

การปั้นโครงหุ่นในปัจจุบัน เริ่มปั้นจากศีรษะหุ่นลงมาจนครบทั้งตัว และต้องวัดขนาดให้ได้ตามแบบที่เขียนร่างไว้ จึงทำให้หุ่นละครเล็กในปัจจุบันมีสัดส่วนที่ได้มาตรฐานขึ้น ส่วนดินที่ใช้ปั้นโครงหุ่นนั้น บางครั้งใช้ดินเหนียวเหมือนสมัยก่อน แต่ปัจจุบันมีดินสำเร็จรูปที่ผสมไว้สำเร็จใช้สำหรับปั้นหม้อ หาซื้อได้ง่าย และสามารถนำมาใช้ปั้นได้ดี จึงนิยมนำดินแบบนี้มาใช้ปั้นหุ่นมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การปิดกระดาด และผ้าโครงหุ่น

ขั้นตอนนี้เริ่มหลังจากที่ปั้นโครงหุ่นด้วยดิน ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าเสร็จแล้ว ต้องรอจนดินหมาดแต่ไม่ต้องถึงกับแห้ง แล้วนำโครงดินนั้นมาตัดสัดส่วนออก เป็นส่วนปลาย

ยอดศีรษะจนถึงคอ ส่วนต่อจากคอจนถึงได้น้ำอก ส่วนจากเอว (สะดือ) จนถึงสะโพก
ล่าง และส่วนขาใต้เข่าจนถึงเท้า ส่วนที่เหลือซึ่งตัดออกไม่ใช่คือ ส่วนแขนทั้งสองข้าง
ส่วนได้ออกถึงเอว และส่วนใต้สะโพกถึงหัวเข่า แต่ต้องวัดขนาดที่ตัดออกไว้ เพื่อนำไปวัด
ผ้าเวลาที่จะนำผ้ามาเย็บติดแทน

เมื่อตัดโครงหุ่นออกเป็นสัดส่วนดังข้างต้นแล้ว นำกระดาษปูนซีเมนต์ติดให้ทั่ว
และหนาพอ รองกระดาษแข็ง จึงนำมาผ่าออกเป็นสองส่วน เพื่อเอาโครงดินออก ทำ
เช่นเดียวกับวิธีการเดิมในอดีต

สาเหตุที่ใช้กระดาษปูนซีเมนต์ในการทำตัวหุ่นนั้น นายสุรินทร์ ยังเขียวสด
อธิบายว่าใช้มาตั้งแต่สมัยครูสาคร ยังเขียวสด ซึ่งเคยได้ทดลองใช้กระดาษชนิดอื่น แต่ไม่
มีกระดาษชนิดใดที่มีความเหนียว ไม่เปื่อยยุ่ย ใช้ได้ดีเหมือนกระดาษปูนซีเมนต์ จึงใช้
กระดาษชนิดนี้ต่อมาจนปัจจุบัน

เมื่อผ่าเอาโครงดินออกแล้วมาประกบรอยผ่าทากาวและเย็บ จนรอยผ้านั้นปิด
สนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ขั้นตอนการทำต่อจากนี้จะแบ่งเป็นส่วนศีรษะ และส่วนลำตัว
เช่นเดียวกับวิธีของครูสาคร ยังเขียวสด

ขั้นตอนที่ 3 การติดกลไกบังคับหุ่นละครเล็กส่วนศีรษะ

การติดกลไกบังคับศีรษะหุ่น ในยุคนี้มีกรรมวิธีเหมือนกับสมัยพ่อครูแกร
ศัพทวนิช และสมัยครูสาคร ยังเขียวสด จะมีความแตกต่างตรงที่วัสดุบางอย่างที่ใช้จะ
เปลี่ยนไป ดังคำอธิบายต่อไปนี้

กลไกของหุ่นละครเล็กส่วนศีรษะแบ่งไว้เป็นสองแบบ แบบแรก คือ กลไกบังคับ
หุ่นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์ กรรมวิธีการทำก็คือหลังจากที่ทำการผ่ากระดาษส่วน
ศีรษะหุ่นและประกบให้สนิทด้วยกาวจนแห้งแล้ว ก็นำไปที่ที่ต้องการทำเป็นแกนกลาง
สำหรับเจดิมาวัดขนาดให้พอดีกับคอหุ่น แล้วเหลาไม้สั้นให้กลมเกลี้ยงเพื่อใช้จับ เมื่อ
เหลาไม้และตกแต่งจนได้ตามความต้องการแล้ว จึงนำไปติดกับศีรษะของหุ่น จากนั้นยึด
ด้วยน็อตให้แน่น

แบบที่สองเป็นกลไกที่มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นกลไกสำหรับบังคับให้ศีรษะหุ่น
ขยับหน้าขึ้นลงและเอียงซ้ายเอียงขวาได้ ซึ่งจะใช้กับตัวละครที่เป็นลิงเท่านั้น แต่บางครั้ง

ก็จะใช้กับตัวนางยักษ์ เช่น นางยักษ์ขมุขี นางผีเสื้อสมุทรที่ต้องแสดงอารมณ์และกิริยาอาการ การสร้างกลไกแบบนี้จึงค่อนข้างซับซ้อน ต่างจากการสร้างกลไกของตัวพระตัวนาง และตัวยักษ์ทั่วไป

การสร้างกลไกแบบนี้จะต้องสร้างพร้อมกับการประกอบศีรษะหุ่น กล่าวคือ เมื่อได้ศีรษะหุ่นที่ผ่ามาแล้วจะต้องนำไม้หรือเรซิน สำหรับรองรับภายในของศีรษะหุ่นไปวัดให้ได้ขนาดพอดี เมื่อส่วนที่ผ่าถูกประกบติดกันแล้วก็สามารถถอดเข้าออกได้ด้วย ตัวกลไกนี้ทำขึ้นจากไม้หรือเรซิน ทำให้เป็นโครงมีขนาดและรูปทรงเดียวกับด้านในของศีรษะหุ่น จากนั้น นำมาต่อด้วยลวดยึดกับไม้ท่อนเล็กที่ประกอบอยู่กับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง

ไม้ท่อนเล็กนี้จะมีอยู่ด้วยกันสองอัน เป็นกลไกที่ใช้สำหรับบังคับการเคลื่อนไหวของศีรษะหุ่น อันหนึ่งใช้บังคับศีรษะให้พยักหน้าขึ้นและลง อีกอันหนึ่งบังคับให้เอียงซ้ายและขวา เมื่อยึดติดเรียบร้อยแล้วก็ใส่กลไกนี้เข้าไปยังด้านในของศีรษะหุ่น จัดให้กลไกกับศีรษะหุ่นเข้าที่แล้วจึงใช้น้ำยาคีตติกลไกกับศีรษะหุ่น โดยการเจาะยึดจากภายนอกให้แน่นอีกครั้ง ใช้ปูนที่ใช้ปั้นหน้าหุ่นปิดทับรอยเจาะยึดจนเรียบเนียน เป็นอันเสร็จขั้นตอนการติดกลไกบังคับหุ่นส่วนศีรษะหุ่นละครเล็ก

ขั้นตอนที่ 4 การตกแต่งศีรษะหุ่นละครเล็ก และคอหุ่น

เมื่อติดกลไกในการบังคับศีรษะหุ่นละครเล็กเสร็จแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การตกแต่งใบหน้าของหุ่นให้ตรงตามลักษณะของตัวละครที่ต้องการ ด้วยการใช้นูนปั้นสำหรับปูนที่นำมาปั้นในสมัยก่อนจะใช้นูนที่ครุสาคกร ยังเขียวสด ผสมขึ้นเป็นพิเศษ โดยท่านไม่ได้เปิดเผยส่วนผสมนั้น

ปัจจุบันปูนที่นำมาปั้นเป็นปูนที่นายสุรินทร์ ยังเขียวสด คิดส่วนผสมขึ้น ได้แก่ ทรายฟางฉีก น้ำ แป้งข้าวเจ้า และปูนซีเมนต์ ซึ่งเป็นส่วนผสมที่สามารถนำมาปั้นได้เป็นอย่างดีและสะดวกแก่การซื้อหา นำส่วนผสมทั้งหมดมาเคี้ยวในหม้อที่ตั้งไฟร้อนจนกระทั่งเหนียว จึงนำมานวดให้เข้ากันจนใช้ได้ ปูนที่ผสมเสร็จแล้วนี้จะมีคุณสมบัติคล้ายดินน้ำมัน แต่ต้องระวังเก็บไว้ให้ดีไม่ให้ถูกลมมาก เพราะจะทำให้ปูนแข็งได้

การตกแต่งต้องเริ่มจากปิดบริเวณรอยของการติดกลไกที่ออกมาจากด้านในให้เรียบ แล้วทาสีขาวทับรอยของการติดกลไกเพื่อตกแต่งปิดรอย จากนั้นจึงรองพื้นด้วยลง

ดินสอดพองแล้วขัดด้วยกระดาษทรายจนกว่าผิวจะเรียบ เริ่มการปั่นเพิ่มเติมส่วนหน้าของหัวหุ่นให้เรียบ และนูน เพื่อความสมบูรณ์ของพื้นผิวหัวหุ่น ด้วยการปั่นปูนเสริมบริเวณต่าง ๆ ได้แก่ คิ้ว ริมฝีปาก จมูก เสริมให้เด่นชัดตามลักษณะของหน้าโขน รองนแหงจึงลงดินสอดพองรองพื้นและขัดแต่งบริเวณที่ปั่นเพิ่มนั้น การปั่นจะใช้ปูนที่ผสมด้วยกระดาษฟางฉีก น้ำ แป้งข้าวเจ้า และปูนซีเมนต์ ซึ่งมีคุณสมบัติคล้ายกับรักกระแหนะสามารถกระแหนะคือ กดลงบนแม่พิมพ์ได้ หลังจากปูนแห้งและขัดตกแต่งด้วยกระดาษทรายอีกครั้งจนเรียบร้อย จึงนำไปแต่งลายต่าง ๆ ได้

การปั่นหน้า คือ การทำลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายกระจัง ลายเส้น หรือเรียกว่า ตีลาย เป็นการนำปูนที่ผสมพิเศษนั้น กระแหนะบนพิมพ์ลวดลายและกระจังขนาดต่าง ๆ หรือคลึงเป็นเส้น เมื่อได้ลายที่ต้องการแล้วติดด้วยกาวลาเท็กซ์บริเวณที่ต้องประกบลาย จากนั้น นำมา ทาสีฝุ่นสีขาวรองพื้นก่อน แล้วลงสีน้ำมันสีขาวทับอีกชั้น รองนสีแห่งทาสีน้ำมันสีเหลืองทับ เมื่อสีเริ่มหมาดจึงปิดทองคำเปลวหรือทองแผ่น ใช้พู่กันกระทุ้งให้ทองเข้าเนื้อ ส่วนขี้ทองที่เหลืออยู่ใช้พู่กันปิดออก จากนั้น ประดับเพชรพลอย ตกแต่งหน้าตาของหุ่นด้วยการเขียนสีฝุ่นหรือสีโปสเตอร์ เลือกใช้สีและเขียนเส้นตามลักษณะพงศ์ของหน้าโขน

การตกแต่งหน้าหุ่นเพื่อเพิ่มความสวยงามทำได้โดย เมื่อติดลวดลายเสร็จแล้วก็จะนำไปตกแต่งเครื่องประกอบ จำพวกจอนหู กระบังหน้า ซึ่งทำจากหนังสัตว์ฉลุ หรือยอดศิระแบบต่าง ๆ ที่ทำจากโครงกระดาษ มีวิธีการคือกระแหนะลายตกแต่งบนหนังที่ฉลุนั้น แล้วทาสีทับเช่นเดียวกับส่วนของหน้า รองนสีหมาดจึงปิดทองคำเปลว แล้วประดับเครื่องประดับที่มีลักษณะแวววาว เช่น ติดพลอยวิทยาศาสตร์สีสันต่าง ๆ เพิ่มความสวยงามมากขึ้น

สำหรับส่วนคอของหุ่นที่เป็นปูนปั้นจากศิระลงมา เป็นส่วนที่ต่อกับกลไกจึงสามารถทาสีตกแต่งทับรอยปูนนั้นได้เลย ได้แก่ หุ่นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์ ส่วนตัวลิงที่มีกลไกบังคับคอเอียงซ้ายขวา และพยักหน้าขึ้นลงได้นั้น คอของหุ่นจะไม่ใช้ปูนปั้นเหมือนกับหุ่นอื่น แต่ใช้วิธีนำผ้ามาเย็บคลุมเพื่อบังแกนไม้แทน ผ้าที่ใช้ต้องมีความยืดหยุ่นดี ที่นิยมคือผ้ายัด และต้องให้เป็นสีเดียวกับศิระหุ่นด้วย

การแต่งตาของหุ่นละครเล็ก ทำได้โดยนำวัสดุที่มีความแวววาว เหมาะสมสำหรับใช้ทำลูกนัยน์ตา เช่น ลูกแก้วหรือลูกตาแก้วที่หาซื้อได้สะดวก วิธีการและวัสดุที่ใช้ทำนัยน์ตาในปัจจุบันทำให้ตัวหุ่นมีลักษณะสมจริงขึ้น วิธีตกแต่งลูกนัยน์ตาหุ่นอีกวิธีหนึ่งคือ การเขียนด้วยสีที่บริเวณตาของหุ่น ซึ่งใช้กับหุ่นที่ไม่ได้มีการเจาะรูตา แต่วิธีนี้จะทำให้ความมีชีวิตชีวาของหุ่นดูลดน้อยลง ไม่เหมือนกับการใช้ลูกแก้วที่ดูมีแววตาราวกับหุ่นนั้นมีชีวิต

ขั้นตอนที่ 5 การสร้างลำตัวหุ่น

ส่วนลำตัวของหุ่นได้จากการปิดกระดาษตามโครงคินที่ตัดแบ่งเป็นส่วน ๆ เมื่อผ่ากระดาษออกจากโครงคินแล้วก็นำมาประกบเข้าด้วยกัน ทากาวจนแห้ง สำหรับส่วนเอวที่ตัดออกแล้วนั้น ให้นำผ้าที่วัดขนาดเท่ากับส่วนที่ตัดออกมาเย็บใส่แทน ก็จะได้ช่วงลำตัว ส่วนของแขน ขา ต้องวัดขนาดและความยาวจากโครงหุ่นส่วนที่ตัดออกไปแล้ว และนำขนาดนั้นมาตัดผ้า เย็บแล้วยึดด้วยนุ่นเพื่อทำแขน ขา ของหุ่น จากนั้นนำแขน ขา ที่เย็บด้วยผ้ายึดนุ่นแล้วติดกับลำตัวหุ่น โดยเย็บแขนทั้งสองข้างติดกับบริเวณไหล่ และเย็บขาต่อกับโครงลำตัวช่วงล่างห้อยลงมา ทำให้สัดส่วนของแขน ขาจะพอดีกับขนาดของลำตัวหุ่น จากนั้นใช้สีพลาสติกทาลำตัวหุ่น เพื่อป้องกันสีไม่ให้หลุดลอกเมื่อถูกน้ำ

มือของหุ่นใช้วิธีการแกะสลักไม้เป็นรูปมือ ซึ่งต้องเลือกไม้ที่มีน้ำหนักเบา เช่น ไม้ทองหลาง ไม้สัก เพื่อทำเป็นมือ เมื่อแกะสลักและขัดด้วยกระดาษทรายจนเรียบเสร็จแล้ว จะต้องนำมือของหุ่นที่แกะสลักเสร็จนั้นไปแช่น้ำยาเคลือบเงาไม้เอาไว้ เป็นการป้องกันปลวกไปด้วย

ส่วนเท้าของหุ่นทำจากกระดาษปิดโครงที่ผ่าออกนำมาประกบกัน ขัดด้วยกระดาษทรายจนเรียบ ลงคินสอพอง แล้วจึงทาสีทั้งมือและเท้าให้เป็นสีเดียวกับหน้าหรือสีริษะของหุ่น จากนั้นจึงนำเข้าไปประกบกับแขนและขาหุ่นที่เป็นผ้า

นอกจากการใช้ไม้แกะสลักเป็นมือและเท้าของตัวหุ่นแล้ว ยังมีการใช้เรซินกับหุ่นบางตัว โดยนำเรซินมาหล่อแล้วแกะเป็นรูปมือและเท้า ซึ่งนายสุรินทร์ ยังเขียวสด แสดงความคิดเห็นว่าการใช้เรซินทำให้หุ่นมีน้ำหนักค่อนข้างมากนักแสดงจึงไม่สามารถยกหุ่นเชิดได้นาน ทั้งเรซินเมื่อไปกระทบกับวัตถุอื่นที่แข็งกว่าก็แตกง่าย จึงเห็นว่าการนำไม้ที่มีน้ำหนักเบา มาแกะสลักเป็นมือและเท้าเป็นวิธีการที่ดีที่สุด

ขั้นตอนที่ 6 การแต่งตัวหุ่นละครเล็ก

การสร้างหุ่นได้เป็นตัว คือ มีการติดกลไกศีรษะ การตกแต่งศีรษะหุ่น และประกอบอวัยวะของหุ่นจนครบ จากนั้นจึงนำหุ่นนั้นมาแต่งตัว ซึ่งการแต่งกายของหุ่นละครเล็กจะเป็นการแต่งกายตามแบบโขนละคร

วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าเลื่อม ผ้าต่วน คิ่นเงิน คิ่นทอง ฟ้ายกและผ้านุ่งทำจากผ้าตาด เครื่องศีรษะประเภทขลุ่ยเป็นเครื่อง โขน เสื้อผ้าที่หุ่นใส่ปักด้วย คิ่นเงิน คิ่นทอง หรือประดับเพชร

การประดับตกแต่งลวดลายของผ้าแต่เดิมใช้เลื่อมปักลายป่า ภายหลังได้พัฒนาการปักผ้าตามแบบงานวัง การปักผ้าแบบนี้ผู้ที่ริเริ่มนำวิธีและลวดลายมาประยุกต์ใช้กับเครื่องแต่งกายหุ่นละครเล็กคือ นางสาวสมพิศ ยังเขียวสด บุตรีสาวคนสุดท้ายของครูสาคร ยังเขียวสด ซึ่งได้รับการฝึกจากอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย

เมื่อนางสาวสมพิศ ยังเขียวสด ได้ความรู้เรื่องวิชาการปักแบบในวัง ก็ได้นำมาพัฒนาการปักเครื่องแต่งกายของหุ่นละครเล็กให้มีความวิจิตรงดงามมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้สอนวิธีการปักผ้าแบบงานวังนี้ให้ญาติ พี่ น้อง ลูก หลานและบรรดาศิษย์ที่เป็นนักแสดงเชิดหุ่นละครเล็กด้วย

สำหรับการสร้างเครื่องแต่งกายหุ่นละครเล็กนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ลำดับขั้นตอนการสร้างเครื่องแต่งกายของหุ่นละครเล็ก จากนางสมใจ เกสร สะใภ้ของครูสาคร ยังเขียวสด ผู้ที่ทำหน้าที่ปักผ้าเป็นเครื่องแต่งกายหุ่นละครเล็ก ดังนี้ (สุรินทร์ ยังเขียวสด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554)

1. เมื่อประกอบหุ่นได้เป็นตัวแล้ว จะนำมาส่งให้ฝ่ายที่ดูแลเรื่องเครื่องแต่งกายของหุ่นละครเล็ก ช่างที่ดูแลจะทำการวัดขนาดและสัดส่วนของหุ่น จากนั้นนำขนาดที่วัดได้ไปวัดกับผ้าที่ต้องการ แล้วตัดตามขนาดที่วัด

2. ขึ้นสะดึงจึงผ้าให้ตึง จากนั้นนำผ้าที่ตัดแล้วมาเย็บเนากับผ้าฝืนที่ขึ้นสะดึงไว้ให้เรียบ ไม่มีรอยย่น

3. พิมพ์ลายโดยใช้แม่พิมพ์ที่ทำใส่แบบไว้แล้ว โดยแม่พิมพ์นี้拿來ลายที่ใช้สำหรับการเย็บปักเครื่องแต่งกายโขนละคร ทำขึ้นเพื่อความสะดวกแก่การใช้ในครั้งต่อไปโดยไม่ต้องเขียนลายเอง การใช้พิมพ์นี้คือนำแม่พิมพ์ที่าบลงบนผ้าที่เย็บซึ่งสะดึง กดลายให้

แนบกับผ้า ใช้ดินสอพองผสมกาวรีดให้ลายติดบนผ้าผืนที่ต้องการปัก แม่พิมพ์ที่สร้างไว้ ผู้ปักสามารถนำมาประยุกต์จากหลายลายเป็นลายใหม่ได้ โดยไม่ต้องสร้างแม่พิมพ์เพิ่ม

4. หลังจากที่ได้ลายผ้าต้องการ จึงเริ่มปักได้ การปักสามารถสร้างสรรค์การ ตกแต่งลวดลายให้สวยงาม แปลกใหม่ เช่น ใช้เลื่อมเงิน เลื่อมทอง เลื่อมสี คิ้นเงิน คิ้นทอง คิ้นโปร่ง คิ้นข้อ ลูกปักหลากสี ไหมสีต่าง ๆ ปักแมลงทับที่นำมาตัดเป็นชิ้นเล็ก เป็นต้น ซึ่งวัสดุเหล่านี้ถูกจัดเก็บแยกไว้เพื่อการหยิบใช้ของผู้ปักอย่างสะดวก วัสดุที่ใช้ ในปัจจุบันเป็นวัสดุที่สามารถหาซื้อตามร้านค้าที่ขายจำพวกอุปกรณ์ตกแต่งผ้าหรือฝีมือ การประดิษฐ์ จึงมีวัสดุให้เลือกค่อนข้างหลากหลายและสวยงาม การเลือกใช้ขึ้นอยู่กับผู้ ปักว่าต้องการสร้างสร้งงานแบบใด

5. เมื่อปักผ้าจนได้ลวดลายตามต้องการ ตัดผ้าที่ปักออกจากสะดึง ตามรูปร่างของ ชิ้นงาน เย็บผ้ารองซัปดาห์ด้านหลังเก็บให้เรียบร้อยแล้วจึงนำไปซักกับน้ำเปล่า

6. ได้ผ้าที่ปักเป็นชิ้นที่เสร็จสมบูรณ์ จึงนำไปแต่งตัวให้หุ่น การแต่งตัวหุ่นตัวพระ ตัวยักษ์ ตัวลิง เริ่มจากใส่เสื้อ ต้องเย็บเสื้อให้พอดีกับลำตัวของหุ่น เย็บส่วนแขนทั้งสอง ข้างให้เรียบร้อย ส่วนตัวนางเย็บเสื้อในนางให้แน่น ใส่ผ้าห่มนางหรือสไบ

การนุ่งผ้า ตัวนางนุ่งจีบหน้านางเหมือนแบบการแต่งตัวนางในการแสดงละคร เสร็จแล้วเจาะผ้าด้านหลังให้เป็นช่องขนาดพอให้ผู้เชิดนាំมือสอดเข้าไปจับกลไกภายใน หุ่นได้ ส่วนการนุ่งผ้าสำหรับตัวพระ ตัวยักษ์ ตัวลิง นุ่งตามแบบโขนแต่การนุ่งให้หุ่น ต้องม้วนผ้าที่ละข้างไม่ม้วนเป็นอันเดียวกัน เพื่อเว้นที่ไว้สำหรับให้ผู้เชิดล้วงเข้าไปจับ กลไกภายในหุ่น เมื่อนุ่งผ้าเสร็จจึงแต่งเครื่องประดับอื่น ๆ ตามแบบการแต่งกายของโขน

เครื่องแต่งกายของหุ่นละครเล็ก คือ แต่งกายตามแบบเครื่องทรงของโขนละคร โดยตัวละครแต่ละตัวจะมีรายละเอียด แบ่งเป็นฝ่ายของโขนได้ดังนี้

1. ตัวพระ มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว ได้แก่ ชฎา จอนหู ดอกไม้ทัด (ข้างขวา) ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรองคอ อินทรธนู รัศมีสะเอว สนับเพลลา ฟ้านุ่ง ห้อยหน้า ห้อยข้าง เครื่องประดับ ได้แก่ ทับทรวง สี่งวาล ตาบทิศ ชำมรงค์ กำไลแฝง ปะวะหล้า เข็มขัด กำไลเท้า

2. ตัวนาง มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว ได้แก่ มงกุฎ (และ/หรือรัดเกล้า) จอนหู ดอกไม้ทัด อูบะ (ข้างซ้าย)
 ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อในนาง ผ้าห่มนาง นวมนาง ผ้าถุงนาง เครื่องประดับ ได้แก่ จี๋นาง
 เข็มขัด กำไลข้อมือ ปะวะหล่ำ ชามรงค์ กำไลเท้า

3. ตัวยักษ์ มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว เป็นหัวโขน สร้างตามพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรองคอ
 อินทรธนู สนับเพลลา ผ้าถุง ห้อยหน้า ห้อยข้าง ผ้าปิดก้น รัดสะเอว เครื่องประดับ ได้แก่
 ทับทรวง สังวาล ตามทิส กำไลแฉง ปะวะหล่ำ เข็มขัด กำไลเท้า

4. ตัวลิง มีรายละเอียดการแต่งกายดังนี้

ส่วนหัว เป็นหัวโขน สร้างตามพงศาวดารเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนตัว ได้แก่ เสื้อ กรอง
 คอ สนับเพลลา ผ้าถุง ผ้าปิดก้น หางลิง รัดสะเอว ห้อยหน้า ห้อยข้าง เครื่องประดับ ได้แก่
 ทับทรวง สังวาล ตามทิส กำไลแฉง ปะวะหล่ำ เข็มขัด กำไลเท้า

การแต่งกายของหุ่นละครเล็กเลียนแบบการแสดงโขนละคร เนื่องจากการแสดง
 หุ่นละครเล็กนิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์เช่นเดียวกับการแสดงโขน ในยุคของนายสุรินทร
 ยังเขียวสด การแต่งกายของหุ่นเป็นไปตามแบบเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับโขนละครทุก
 ประการ ซึ่งทำให้การแต่งกายของหุ่นละครเล็กมีความงดงามเหมือนกับโขนละครและ
 ทำให้เป็นที่น่าสนใจต่อผู้ชมยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 7 การติดกลไกภายนอกของหุ่นละครเล็ก

การเชิดหุ่นละครเล็กให้เคลื่อนไหวได้เสมือนคนจริง ต้องมีกลไกอีกส่วนหนึ่ง
 เพื่อใช้บังคับหุ่นละครเล็ก เรียกว่า กลไกภายนอก เป็นกลไกที่สามารถมองเห็นได้ คือ
 กลไกที่ใช้ในการบังคับมือหุ่นละครเล็กให้หักข้อมือขึ้นลงได้

เมื่อประกอบหุ่นและสวมใส่เครื่องแต่งกายให้ตัวหุ่นเรียบร้อยแล้ว ก็นำหุ่นมาติด
 กลไกที่ข้อมือ ลักษณะของกลไกส่วนนี้เป็นด้ามจับยาวประมาณ 25 เซนติเมตร ต่อจาก
 ข้อมือของหุ่น ตรงกลางของส่วนที่เป็นปลายด้ามจับมีรอก จึงด้วยเชือกหรือเส้นเอ็นโยง
 ไปยังข้อมือของหุ่น ด้วยกลไกนี้ทำให้หุ่นละครเล็กสามารถขยับมือขึ้นลงได้ ขนาดของ
 ด้ามจับหรือคันชักไม่สามารถระบุขนาดที่แน่นอนได้ ต้องวัดขนาดของหุ่นแล้วค่อย
 กำหนดจึงจะสร้างได้เข้ากัน ตามที่ นายสุรินทร ยังเขียวสด ได้อธิบายเรื่องขนาดของ

กลไกนี้ว่า . . . หัวหุ่น ตัวหุ่น กับกลไก กะเกณฑ์ไม่ได้ แล้วแต่เราทำตัวใหญ่ เล็ก ขนาดไหน ต้องดูหัวหุ่นก่อน ตัวไม่เท่ากัน กลไกก็ไม่เท่ากัน ก็คือตัวกลไกไม่ได้ระบุขนาดที่ชัดเจน . . . (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2554)

กลไกบังคับมือหุ่นละครเล็กในปัจจุบัน มีลักษณะตามแบบที่ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญสร้างไว้ คือ ใช้ตุกรอกเพียงลูกเดียว แต่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกบังคับมือหุ่นละครเล็ก ให้หุ่นชี้นิ้ว และหมุนขยับขึ้นมาตั้งวงรำได้ ซึ่งนายสุรินทร์ ยังเชี่ยวชาญ ตั้งใจที่จะพัฒนากลไกของหุ่นละครเล็ก ให้สามารถรำรำได้เหมือนคนจริง ๆ มากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาขั้นตอนการสร้างหุ่นของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช ครูสาคร ยังเชี่ยวชาญ และนายสุรินทร์ ยังเชี่ยวชาญ แล้วจะเห็นว่า วิธีการสร้างหุ่นยังคล้ายวิธีเดิม แต่มีการพัฒนาเทคนิคและวัสดุบางอย่างตามความเจริญของสังคมและวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปการสร้างหุ่นละครเล็ก เป็นตารางเปรียบเทียบการสร้างหุ่นละครเล็กของทั้ง 3 ท่าน ดังแสดงในตาราง 1-7

ตารางเปรียบเทียบการสร้างหุ่นละครเล็ก

ตาราง 1

การขึ้นโครงหุ่นด้วยการบินจากดิน

พ่อครูเกร ตีพทวนิช	ครูสาคร ยังเขียวสด	นายสุรินทร์ ยังเขียวสด (ปัจจุบัน)
<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ดินเหนียวที่หาหาคู่เองได้ทั่วไป - ขึ้นโครงส่วน "ไม่มีโครงร่างแบบการสร้างไว้ก่อนทำ ให้สัดส่วนของหุ่นบางตัวไม่ถูกต้องและไม่สวยเท่าที่ควร 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ดินเหนียวที่หาได้ทั่วไป - ขึ้นโครงสร้างทั้งตัวด้วยดินเหนียวที่หาได้ทั่วไป ปั้นดินเหนียวเป็นศีรษะหุ่นที่ไม่เสียเป็นหลักไว้แล้วปั้นลำตัว ปั้นเท้า แยกเป็นส่วน ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ดินสำเร็จรูปที่ใช้สำหรับปั้นหม้อ - เขียนแบบร่างตัวหุ่นที่ต้องการตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า กำหนดขนาดในแบบ เช่น ขนาดศีรษะหุ่น ความยาวของลำตัว แขน ขา ทุกส่วนต้องออกมาสัมพันธ์กัน และออกแบบหน้าพร้อมลวดลายของหุ่น เมื่อได้แบบที่พอใจและได้สัดส่วนของศีรษะถูกต้องแล้ว จึงทำการปั้นโครงหุ่น
	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งโครงเป็นตัวพระกับตัวนาง ตัวนางจะมีรูปร่างลักษณะแบบผู้หญิง ตัวพระลำตัวลำสั้นกว่า การปั้นโครงหุ่นจะไม่มีการร่างแบบไว้ก่อน จึงทำให้สัดส่วนของหุ่นไม่ถูกต้อง 	<ul style="list-style-type: none"> - การปั้นหุ่น คือ ปั้นจากศีรษะจนครบทั้งตัว ให้ได้ตามขนาดที่วัดจากแบบ จึงทำให้ตัวหุ่นมีสัดส่วนรับกัน วัตถุประสงค์ที่ใช้ปั้นคือดินเหนียวเช่นเดียวกัน แต่ปัจจุบันมีดินสำเร็จรูปที่ใช้สำหรับปั้นหม้อ ผสมไว้สำเร็จ หาซื้อได้ง่ายและสามารถนำมาใช้ปั้นหุ่นได้ จึงนิยมนำดินสำเร็จรูปมาใช้มากขึ้น

ตาราง 2

การปิดกระดาษและผ้าโครงหุ่น

พ่อครูเกร ศัพทวณิช	ครูสาคร ยิ่งยิวสวด	นายสุรินทร์ ยิ่งยิวสวด (ปัจจุบัน)
<p>- นำกระดาษมาปิดทั่วโครงหุ่น ให้มีความหนาพอ จะใช้กระดาษสา กระดาษข่อย หรือกระดาษที่ใช้ทำคัมภีร์ก็ได้</p>	<p>- ปิดกระดาษบนโครงหุ่น ให้ทั่วโครงและหนาพอ กระดาษที่ใช้คือกระดาษสา ต่อมาครูสาคร ยิ่งยิวสวดเปลี่ยนมาใช้กระดาษปฐมนิมิตต์ ซึ่งมีคุณภาพดีเพราะไม่เปื่อยยุ่ย</p>	<p>- หลังจากปิดโครงตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าเสร็จ รอจนดินหมาด นำโครงดินมาตัดเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนศีรษะถึงคอ ส่วนคอถึงใต้หน้าอก ส่วนเอว (สะดือ) ถึงสะโพกกลาง และส่วนขาใต้เข่าถึงเท้า นอกนั้นตัดออกไม่ใช้คือ ส่วนแขนทั้งสองข้าง ส่วนใต้อกถึงเอว และส่วนใต้สะโพกถึงหัวเข่า แต่ส่วนที่ตัดออกนี้ต้องวัดขนาดไว้ เพื่อนำไปใช้วัดผ้าที่ต้องนำมาเย็บติดแทน</p>
<p>- เมื่อกระดาษที่ปิดแห้งแล้ว ก็ผ้าด้วยมีดปลายแหลมออกจากโครงหุ่น</p>	<p>- เมื่อกระดาษแห้งแล้วนำโครงที่ปิดกระดาษทั่วแล้วมาผ้นำออกจากโครง</p>	<p>- นำกระดาษปฐมนิมิตต์ตัดโครงที่ตัดเป็น 4 ส่วนไว้ให้ทั่ว และหนาพอ รอจนกระดาษแห้ง จึงนำมาผ่าออกเป็นสองส่วน เพื่อเอาโครงดินออก</p>
<p>- ประกบรอยผ้าติดกัน ทาด้วยกาวและเย็บเข้าด้วย ด้ายที่มีความเหนียว</p>	<p>- ประกบรอยผ้าเข้าด้วยกัน ดัดให้สนิทเหมือนเดิม ด้วยกาวและเย็บเข้า รอยกาวแห้ง จึงทำขั้นตอนต่อไป</p>	<p>- ประกบรอยผ้าทากาวและเย็บ จนรอยผ่านนั้นปิดสนิทจนเป็นอันเดียวกัน รอจนกาวแห้ง จึงทำขั้นตอนต่อไป</p>

ตาราง 3

การติดตั้งกลไกส่วนศีรษะหุ่น

พ่อครูเกร ศัพทวนิช	ครูสาคร ยังเขียวสด	นายสุรินทร์ ยังเขียวสด (ปัจจุบัน)
กลไกมี 2 แบบ	กลไกมี 2 แบบ	กลไกมี 2 แบบ
1. กลไกทำด้วยไม้เหลาเป็นท่อนกลม พอดีกับ ด้านในของคอหุ่น ใส่เข้าไปในส่วนคอใช้ตะปูยึด ติดกับศีรษะหุ่น ให้แน่นกลม โทนนี้ใช้เฉพาะกับ หุ่น ตัวพระ นาง ยักษ์	1. กลไกทำด้วยไม้เหลาเป็นท่อนกลม พอดีกับ ด้านในของคอหุ่น ใส่เข้าไปในส่วนคอขึ้นน็อตยึด กับศีรษะหุ่น ให้แน่น กลไกนี้ใช้เฉพาะกับ หุ่นตัว พระ นาง ยักษ์	1. กลไกทำด้วยไม้เหลาเป็นท่อนกลม พอดีกับ ขนาดด้านในของคอหุ่น ใส่เข้าไปในส่วนคอแล้ว ขึ้นน็อตยึดกับศีรษะหุ่นให้แน่น กลไกนี้ใช้ เฉพาะกับ หุ่นตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์
2. กลไกทำด้วยไม้เหลาให้มีรูปร่างรับกับด้านใน ของศีรษะหุ่น ตรงกลางเป็นรูกลวงนำมาต่อกับ ไม้ท่อนเล็กที่ติดกับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง โดย ใช้ลวดตรึงหรือผูกกับไม้ท่อนเล็กมีสองอัน ใช้ บังคับศีรษะหุ่นให้พยักหน้าขึ้น-ลง และเอียง ซ้าย-ขวาได้ กลไกนี้ทำพร้อมกับศีรษะหุ่น วัด ขนาดให้พอดีกัน แล้วยึดให้ติดกับ โครงศีรษะ หุ่นด้วยตะปูและลวดจนแน่น กลไกนี้ใช้กับ ตัวลิง	2. กลไกทำด้วยไม้เหลาให้มีรูปร่างรับกับด้านใน ของศีรษะหุ่น ตรงกลางเป็นรูกลวงรูปร่าง เดียวกับวงนอก นำมาต่อกับไม้ท่อนเล็กที่ติดอยู่ กับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง ด้วยลวด ไม้ท่อนเล็กมี สองอัน ใช้บังคับศีรษะหุ่นให้พยักหน้าขึ้น-ลง และเอียงซ้าย-ขวาได้ กลไกนี้ต้องทำพร้อมกับ ศีรษะหุ่น วัดขนาดให้พอดีกัน แล้วขึ้นน็อตยึด ให้ติดกับ โครงศีรษะหุ่นให้แน่น กลไกนี้ใช้กับ ตัวลิง	2. กลไกทำด้วยไม้เหลาหรือหล่อเรซิน ให้มี รูปร่างรับกับด้านในของศีรษะหุ่น ตรงกลาง กลวงเป็นรูปร่างเดียวกับวงนอก นำมาต่อกับ ไม้ท่อนเล็กที่ติดอยู่กับไม้ที่ใช้เป็นแกนกลาง ด้วยลวด ไม้ท่อนเล็กมีสองอัน เป็นกลไกที่ใช้ บังคับศีรษะหุ่นให้พยักหน้าขึ้น-ลง และเอียง ซ้าย-ขวาได้ กลไกนี้ต้องทำพร้อมกับศีรษะหุ่น วัดขนาดให้พอดีกัน แล้วขึ้นน็อตยึดให้ติดกับ โครงศีรษะหุ่นให้แน่น กลไกนี้ใช้กับตัวลิง

ตาราง 4

การตกแต่งศิรณะและคอรุ่น

พ่อครูแกร ศัพทวณิช	ครุศาสตร์ ยิงเจิวสด	นายสุรินทร์ ยิงเจิวสด (ปัจจุบัน)
<p>- ปิดรอยกลไกให้เรียบร้อยรักผสมสำหรับ กระแหนะลายมาขึ้นหน้าเสริมความชัดของหน้า ทารักจรอนแห่ง จึงนำกระดาษทรายให้ เรียบอีกครั้ง</p>	<p>- ปิดรอยกลไกให้เรียบร้อยปูนที่ผสมขึ้นพิเศษมา ขึ้นหน้าเติมส่วนที่เด่นชัดของหน้า ทารักเกลี้ยง พอแห้งจึงขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบอีกครั้ง</p>	<p>- ปิดรอยกลไกให้เรียบร้อยส่วนผสมของ ปูนซีเมนต์ นำกระดาษฟาง แบ่งข้างเจ้าผสมให้ เข้ากันจนสามารถป้อนได้ ทาสีลงดินสองพอง ใช้ กระดาษทรายขัดอีกครั้งให้เรียบ</p>
<p>- นำซีเมนต์ละเอียดผสมกับน้ำรัก ปั้นหน้า ตีลาย (เป็นลาย) จากนั้นลงรัก ปิดทอง และเขียนหน้า รุ่นด้วยสีฝุ่น ใช้กระดาษทรายขัดแต่ง</p>	<p>- นำปูนที่มีส่วนผสมพิเศษ มีคุณสมบัติคล้ายดิน น้ำมัน ปั้นหน้า ตีลาย (เป็นลาย) ลงรัก ปิดทอง และเขียนหน้ารุ่นแบบศิรณะ โจนด้วยสีฝุ่นหรือ สีโปสเตอร์ ใช้กระดาษทรายขัดแต่ง</p>	<p>- นำปูนที่ผสมนั้นมา ปั้นหน้า ตีลาย (เป็นลาย) ทาสี- ฝุ่นสีขาวรองพื้น แล้วทาสีน้ำมันสีขาวทับอีกชั้น รอนสีแห้ง จึงทาสีน้ำมันสีเหลืองทับ เมื่อสี หมาดจึงปิดทอง ประดับเพชรหรือพลอยและ เขียนหน้ารุ่นแบบศิรณะ โจนด้วยสีฝุ่นหรือสี- โปสเตอร์ จัดแต่งด้วยกระดาษทราย</p>
<p>- ส่วนคอรุ่น ตัวพระ ตัวนางและตัวยักษ์ ทาสี ตกแต่งพื้นได้เลย ส่วนตัวลิง ใช้ผ้าที่นำมาเย็บ เป็นมุ้ง มาตัดเย็บคลุมส่วนของแกนไม่ที่ต่อจาก กลไกรภายใน การตกแต่งคอรุ่นต้องใช้ผ้าสี เดียวกับหน้ารุ่นด้วย</p>	<p>- ส่วนคอรุ่น ตัวพระ ตัวนางและตัวยักษ์ ทาสี ตกแต่งพื้นได้เลย ส่วนตัวลิง ใช้ผ้ายึดเย็บคลุม ส่วน ของแกนไม่ที่ต่อจากกลไกรภายใน การตกแต่งคอรุ่น ต้องใช้ผ้าสีเดียวกับหน้ารุ่นด้วย</p>	<p>- ส่วนคอรุ่น ตัวพระ ตัวนางและตัวยักษ์ ทาสี- ตกแต่งพื้นได้เลย ส่วนตัวลิง ใช้ผ้ายึดเย็บคลุม ส่วน ของแกนไม่ที่ต่อจากกลไกรภายใน การตกแต่งคอรุ่น ต้องใช้ผ้าสีเดียวกับหน้ารุ่นด้วย</p>

ตาราง 4 (ต่อ)

พ่อครูแกร ศัพทวณิช	ครูสาคร ยังเจิวสค	นายสุรินทร์ ยังเจิวสค (ปัจจุบัน)
- ลูกนัยน์ตาใช้เศษงานกระเบื้องที่ขังจนได้รูปแล้วพาลีจนเป็นลายลูกนัยน์ตา	- ลูกนัยน์ตาใช้เศษแก้วจากกานขวดแก้ว จัดแต่งจนเรียบ แล้วทาสีหรือใช้ลูกนัยน์ตาแก้วสำเร็จ	- ลูกนัยน์ตา ใช้ลูกแก้วหรือลูกตาแก้วที่หาซื้อได้บ้างใช้เขียนด้วยสีเป็นรูปตาแทนการใช้ลูกแก้ว

ตาราง 5

การสร้างลำตัวหุ่น

พ่อครูเกรง ศัพทวินิช	ครูสาคร ยังเขียวสด	นายสุรินทร์ ยังเขียวสด (ปัจจุบัน)
<p>- นำกระดาษที่ผ่าจากโครงคินมาประกบกันแล้วตัดส่วนเอวออก เหลือส่วนหน้าอก (คอถึงใต้อก) และส่วนหน้าท้อง (สะดือถึงโคนขา) ส่วนที่ตัดออกไปแล้วนั้น นำผ้ามาเย็บใส่แทน</p>	<p>- เมื่อผ่าลำตัวหุ่นออกจากโครงคินแล้ว นำมาประกบเข้ากันจนแห้ง จึงตัดส่วนเอวออก เหลือส่วนหน้าอก (คอถึงใต้อก) และส่วนหน้าท้อง (สะดือถึงโคนขา) ส่วนที่ตัดออกไปเย็บผ้าใส่แทนจะได้ช่วงลำตัว</p> <p>- ส่วนของแขน ขา ทำด้วยผ้ายัดหุ่นข้างใน เย็บติดกับลำตัวหุ่น คือ แขนเย็บติดกับบริเวณไหล่ และขาเย็บติดกับขาเย็บติดกับโครงลำตัวช่วงล่างห้อยลงมา</p> <p>- อวัยวะต่อกับแขนและขา คือ มือและเท้า ส่วนมือใช้ไม้แกะสลัก ไม้ที่ใช้คือ ไม้ทอง หลางหรือไม้สัก เลือกลงไม้ที่มีน้ำหนักเบา เสร็จแล้วต้องทาน้ำมันปลวก ส่วนเท้าคือกระดาษที่ผ่าจากโครงคินแล้ว นำมาประกบ ทำด้วยกาวยางแห้งสนิมทั้ง 2 ส่วน ทาสีเดียวกับศีรษะหุ่น</p>	<p>- ส่วนลำตัวที่ปิดกระดาษตามโครงคินที่ตัดแบ่งเป็นส่วนแล้วนั้น เมื่อผ่าออกจากโครงคินแล้ว นำมาประกบเข้ากัน ทากาวจนแห้ง ส่วนเอวที่ตัดออกแล้วนั้น นำผ้าที่วัดขนาดเท่ากับส่วนที่ตัดออกมาเย็บใส่แทน ก็จะได้ช่วงลำตัว</p> <p>- ส่วนแขน ขา เป็นผ้ายัดหุ่นที่วัดขนาดและความยาวคือ แขนเย็บติดกับบริเวณไหล่ และขาเย็บติดกับโครงลำตัวช่วงล่างห้อยลงมา ทำให้ลำตัวของแขน ขาจะพอดีกับขนาดของลำตัวหุ่น จากนั้นใช้สีพลาสต์ติดทา</p>

ตาราง 6

การแต่งตัวหุ่น

พ่อครูแกร ศัพทวนิช	ครูสาคร ยังเขียวสด	นายสุรินทร์ ยังเขียวสด (ปัจจุบัน)
<p>- แต่งกายตามแบบละคร วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าต่วน และผ้าถุงทำจากผ้าตาต</p> <p>- เครื่องประดับศีรษะเป็นแบบเครื่องละคร</p> <p>- เสื้อผ้าหุ่นปักด้วยเลื่อม นิยมปักลายป่า คือ เป็นลายดอกแบบชาวบ้าน ก่อนข้างเรียบง่าย</p> <p>แบบเครื่องแต่งกายของละครชาวบ้าน</p> <p>"ไม่"ได้มีการออกแบบลวดลายไว้ก่อน</p>	<p>- แต่งกายตามแบบ ionic ละคร วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าเลื่อม ผ้าต่วน ดินเงิน ดินทอง ผ้ายกและผ้าถุงทำจากผ้าตาต</p> <p>- เครื่องศีรษะประเภททฎาเป็นเครื่องโจน</p> <p>- เสื้อผ้าที่หุ่นใส่ปักด้วยดินเงิน ดินทอง หรือประดับเพชร ตกแต่งลวดลายของผ้า ด้วยการปักผ้าตามแบบนางวัง ก่อนการแต่งตัว หุ่นต้องประกอบเป็นตัวจากแผ่นก้างเรียบร้อย จึงส่งมาที่แผนกปักผ้า และเมื่อแต่งตัวได้เครื่องประดับเสร็จแล้วจึงส่งกลับไปให้แผนกช่างเพื่อติดกลไก</p> <p>ซึ่งการแต่งตัวจะมีลำดับขั้นการแต่งกายแบบแต่งเครื่อง ionic</p>	<p>- แต่งกายตามแบบ ionic ละคร วัสดุที่ใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย คือ ผ้าเลื่อม ผ้าต่วน ดินเงิน ดินทอง ผ้ายกและผ้าถุงทำจากผ้าตาต</p> <p>- เครื่องศีรษะประเภททฎาเป็นเครื่องโจน</p> <p>- เสื้อผ้าที่หุ่นใส่ปักด้วยดินเงิน ดินทอง หรือประดับเพชร ตกแต่งลวดลายของผ้า ด้วยการปักผ้าตามแบบนางวัง ก่อนการแต่งตัว หุ่นต้องประกอบเป็นตัวจากแผ่นก้างเรียบร้อย จึงส่งมาที่แผนกปักผ้า และเมื่อแต่งตัวได้เครื่องประดับเสร็จแล้วจึงส่งกลับไปให้แผนกช่างเพื่อติดกลไก</p> <p>ซึ่งการแต่งตัวจะมีลำดับขั้นการแต่งกายแบบแต่งเครื่อง ionic</p>

ตาราง 7

กลไกภายนอกของหุ้น

พ่อครูแกร ศัพทวนิช	ครูสาคร ยังเขียวสด	นายสุรินทร์ ยังเขียวสด (ปัจจุบัน)
<p>- กลไกเป็นไม้ยาว 2 ฟุต ต่อจากข้อมือของหุ้น ตรงกลางของส่วนที่เป็นค้ำจับมีรอกอยู่สองลูก จึงด้วยเชือก โยง ไปยังข้อมือของหุ้น สมัยพ่อครู แกร ศัพทวนิช รอก 2 ลูกทำหน้าที่ต่างกัน คือ ลูกหนึ่งเมื่อหมุนทำให้หุ่นละครเล็กที่ขึ้น หรือหนึ่งเมื่อหมุนอีกลูกจะทำให้เป็นตั่งวงลูกกรอกใช้ไม้ เหล่าเอง</p>	<p>- กลไกเป็นไม้ยาว 2 ฟุต ต่อจากข้อมือของหุ้น ตรงกลางของส่วนที่เป็นค้ำจับมีรอก จึงด้วย เชือกหรือเส้นเอ็น โยง ไปยังข้อมือของหุ้น กลไก นี้ใช้รอก 1 ลูกในการบังคับให้หุ่นขึ้นเร็ว และ หุ่นมาตั่งวง รอกที่ใช้สามารถหาซื้อแบบสำเร็จได้ จึงไม่ต้องเหลาขึ้นใช้เอง</p>	<p>- กลไกเป็นไม้ยาว 25 เซนติเมตร ต่อจากข้อมือของ หุ่น ตรงกลางของส่วนที่เป็นปลายค้ำจับมีรอก จึงด้วยเชือกหรือเส้นเอ็น โยง ไปยังข้อมือของหุ่น กลไกนี้ทำให้หุ่นละครเล็กสามารถขยับมือขึ้นลง หรือที่นี้ว่า ขนาคของหุ่นขึ้นอยู่กับขนาดของ ตัวละคร ลูกกรอกที่ใช้ช้อมมาจากไม้ค้ำ</p>

ผู้วิจัย สรุปขั้นตอนการสร้างหุ่นได้ว่า วิธีการสร้างมีความคล้ายคลึงกัน แต่มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ

1. การขึ้นโครงหุ่นด้วยการปั้นจากดิน

สมัยแรกไม่ได้มีการเขียนแบบไว้ก่อน แต่ปัจจุบันต้องออกแบบแล้ววัดสัดส่วนจึงเริ่มปั้น ทำให้สัดส่วนของหุ่นสมส่วนดูเป็นธรรมชาติ ต่างจากในอดีตที่ปั้นแยกส่วนกัน ทำให้สัดส่วนของหุ่นออกมาแล้วไม่รับกัน ขนาดของหุ่นแต่ละครั้งจึงไม่เท่ากัน

เมื่อปั้นโครงเป็นแบบพิมพ์ไว้ก็จะใช้แบบพิมพ์เดียวกันนี้ตลอด ไม่ว่าตัวละครนั้นจะเป็นตัวละคร ตัวนาง ตัวยักษ์ หรือตัวลิง เปลี่ยนแต่ศีรษะอย่างเดียว ไม่ได้มีการวัดสัดส่วนให้เหมาะสม ทำให้บางครั้งหุ่นมีศีรษะผิดรูปร่างไม่ได้สัดส่วนที่ถูกต้อง

แต่การสร้างหุ่นละครเล็กในปัจจุบันมีการวางแผนการสร้างที่ละเอียดมากขึ้น เริ่มจากการเขียนแบบ วัดสัดส่วนของศีรษะให้ได้ขนาดที่เหมาะสม เมื่อต้องการสร้างหุ่นละครเล็กชิ้นใหม่โดยใช้แบบพิมพ์ตัวละคร ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง ที่มีอยู่ ก็สามารถนำมาใช้ได้ซึ่งต้องเขียนแบบให้มีขนาด สัดส่วนเข้ากับพิมพ์เดิม จากนั้นจึงวัดขนาดศีรษะ แขนขา ให้มีขนาดที่เหมาะสม การสร้างหุ่นจะได้ขนาดที่เหมาะสมรับกัน

นอกจากนี้ดินที่ใช้ปั้นโครงหุ่น แต่เดิมใช้ดินเหนียวที่หาซื้อมาเองตามท้องนา ก็เปลี่ยนมาเป็นดินที่ผสมสำเร็จหรือเรียกดินปั้นหม้อ หาซื้อได้ตามร้านที่ขายดิน เหตุที่เปลี่ยนใช้ดินที่ผสมสำเร็จเพราะสะดวกแก่การหาและเป็นดินที่ผสมเข้ากันดีแล้ว ทำให้การปั้นขึ้นรูปง่าย

2. การปิดกระดาษและผ้าโครงหุ่น

กระดาษที่นำมาติดโครงหุ่นเปลี่ยนจากกระดาษฟาง และกระดาษข่อย เป็นกระดาษปูนซีเมนต์ เหตุที่เลือกใช้กระดาษปูนซีเมนต์ เพราะกระดาษชนิดนี้มีความเหนียวและหนา ไม่เปื่อยยุ่ยง่าย เป็นวัสดุที่ซื้อได้ตามร้านขายวัสดุก่อสร้างทั่วไป จึงสะดวกแก่การหาซื้อ

3. การติดตั้งกลไกส่วนศีรษะหุ่น

การใช้วัสดุมีการเปลี่ยนจากการใช้ตะปูยึดติดส่วนคอกับศีรษะหุ่น เปลี่ยนเป็นการใช้น็อตที่สามารถหาซื้อตามร้านค้าวัสดุก่อสร้างได้ และสะดวกต่อการแกะออกจากศีรษะของหุ่น เมื่อหุ่นมีปัญหาและต้องการแก้ไข

นอกจากนี้ มีการทดลองเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ทำกลไก ที่แต่เดิมเป็นไม้แล้วนำมาเหลาจนได้รูปที่ต้องการ เปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่อย่างเรซิน ที่นำมาหล่อเป็นรูปร่างที่ต้องการได้ง่าย แต่การเปลี่ยนวัสดุเป็นเรซินก็เกิดผลเสีย คือ ทำให้หุ่นเพิ่มน้ำหนักขึ้น อีก แดกง่ายและไม่ทนต่อความร้อน ซึ่งถ้าเป็นวัสดุที่ทำจากไม้จะมีความคงทนต่อความร้อน และไม่แตกหักง่าย ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงได้เริ่มนำวัสดุแบบเดิม คือการใช้ไม้นำมาเหลา กลับมาใช้ในการสร้างหุ่นละครเล็ก

4. การตกแต่งศีรษะและคอหุ่น

การตกแต่งลวดลาย และการลงรัก ทาสี ได้พบว่าปัจจุบันเปลี่ยนวัสดุที่นำมาใช้ในสมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช และครูสาคร ยังเขียวสด คือ การใช้รักกระแหนะ ที่ผสมสำหรับปั้นส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ ยางรักที่ผสมกับสมุกไบตอง ชัน ปูนขาว ปูนแดง และน้ำยาง นำมาเคี้ยวเข้าด้วยกัน ได้เปลี่ยนมาใช้เป็นปูนสำหรับปั้นที่ผสมขึ้นให้มีคุณสมบัติคล้ายกัน อันมีส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ ปูนซีเมนต์ น้ำ ทราย ฟาง แป้งข้าวเจ้า เหตุที่เปลี่ยนวัสดุที่ใช้นั้นเพราะการหาใช้สามารถซื้อได้ตามร้านค้าที่เกี่ยวข้อง

การทำลูกนัยน์ตาของหุ่นละครเล็ก เป็นส่วนหนึ่งที่เห็นได้แล้วทำให้ความรู้สึกว่าหุ่นนั้นมีชีวิต มีความแตกต่างเรื่องของวัสดุที่ใช้ด้วยเช่นกัน คือ สมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช ทำจะใช้ถ้วยจานกระเบื้องสีขาวนำมาทาบเป็นเศษ แล้วตะไบตกแต่งและทาสีจนได้ลูกนัยน์ตา ต่อมาสมัยครูสาคร ยังเขียวสด ใช้ก้นขวดแก้วนำมาทาบเป็นเศษ แล้วตะไบตกแต่งและทาสีเช่นเดียวกันกับของเดิม จากนั้น ก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้ลูกแก้วเป็นลูกนัยน์ตาแทน ภายหลังกายสุรินทร์ ยังเขียวสด ใช้ลูกแก้วหรือลูกนัยน์ตาแก้วสำเร็จที่นำมาทำตาตุ๊กตาที่พบเห็นอยู่ทั่วไป ซึ่งหาซื้อได้สะดวกขึ้น ต่อมาภายหลังกายหุ่นที่สร้างใหม่มักใช้วิธีการเขียนสีเป็นลูกนัยน์ตาแทน เพราะไม่ได้เจาะรูที่บริเวณตาของหุ่น แต่วิธีการนี้ทำให้ไม่เห็นแววตาของหุ่น ทำให้หุ่นขาดความมีชีวิตชีวา ไม่เหมือนกับการใช้ลูกตาแก้ว

ส่วนผ้าที่นำมาใช้ปกปิดกลไกที่คอรุ่นนั้น แต่เดิมใช้ผ้าที่นำมาเย็บมุ้งกันยูง ซึ่งมีความยืดหยุ่นพอใช้ และหาได้ง่าย ต่อมา สมัยของครูสาคร ยังเขียวสด และนายสุรินทร์ ยังเขียวสด บ้างก็ใช้ผ้าที่นำมาเย็บมุ้ง แต่ด้วยการพัฒนาของวัสดุและเทคโนโลยีก็ได้้นำผ้าที่มีความยืดหยุ่นดีกว่า เช่นผ้ายัดที่นำมาตัดเย็บเสื้อยืด เป็นต้น ซึ่งมีหลายสีให้เลือกตามต้องการ และหาซื้อได้ง่ายจากแหล่งที่ขายจำพวกผ้าหลายชนิด เช่น ตลาดพาหุรัด บางลำภู เป็นต้น

5. การสร้างลำตัวหุ่น

อวัยวะบางส่วนของหุ่นเปลี่ยนจากไม้เป็นเรซิน ซึ่งเป็นการทดลองนำวัสดุสมัยใหม่มาใช้ แต่ทำให้หุ่นมีน้ำหนักมากขึ้น ทั้งยังแตกบิ่นง่าย เรื่องนี้นายสุรินทร์ ยังเขียวสด แสดงความคิดเห็นว่า ควรใช้ไม้แกะสลักเป็นรูปแบบเดิมที่ทำกันมา เพราะมีน้ำหนักเบา กว่าและมีความทนทานกว่า

6. การแต่งตัวหุ่น

วัสดุที่นำมาใช้ในปัจจุบันมีให้เลือกมาก การสร้างและประดับเครื่องแต่งกายจึงพัฒนาให้มีความสวยงามขึ้น ซึ่งแต่เดิมการสร้างและประดับประดับเครื่องแต่งกายเป็นลักษณะที่ค่อนข้างเรียบง่ายแบบชาวบ้าน ไม่หรูหรา สวยงาม

นอกจากนี้ การออกแบบลายผ้าที่จะปักเป็นเครื่องแต่งกาย มีการสร้างแบบเป็นแบบพิมพ์ลายไว้แล้ว จึงง่ายต่อการสร้างลายบนผืนผ้า ไม่ต้องเขียนลายใหม่ทุกครั้งที่ต้องการสร้างเครื่องแต่งกาย เพียงแค่เลือกลายจากแบบพิมพ์ แล้วนำมาพิมพ์ลายบนผืนผ้าก็สามารถลงมือปักผ้าได้ และบางครั้งผ้าที่ใช้ก็จะมีลวดลายที่สวยงามอยู่แล้ว ก็เหลือเพียงแค่ออกแบบการปัก การเลือกวัสดุที่นำมาปัก เพื่อให้เกิดสีสัน และความระยิบระยับเมื่อเครื่องแต่งกายถูกแสงไฟขณะที่แสดง ทำให้เครื่องแต่งกายดูเด่นขึ้นเท่านั้น

ส่วนเครื่องปักจำพวกคันทัน ดันทอง ดันโปรง ดันข้อ เลื่อมสีชนิดต่าง ๆ และลูกปักนั้นก็สวยงามมากขึ้น เพราะปัจจุบันมีแหล่งซื้อขายของจำพวกนี้โดยเฉพาะ ซึ่งร้านค้าที่ขายของจำพวกนี้ มักจะมีการเสนอสินค้าที่แปลกใหม่และสวยงามอยู่เสมอ จึงมีวัสดุให้เลือกใช้มากกว่าสมัยก่อน

วัสดุที่มีความแวววาวสำหรับนำมาใช้ตกแต่งเครื่องประดับ เช่น กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า กรองคอ ส้ววล เข็มขัด หัวเข็มขัด ก็พัฒนาตามวัสดุอุปกรณ์ที่หาซื้อได้จาก

แหล่งที่ขายวัสดุงานประดิษฐ์ เช่น แต่เดิมใช้กระจกสีตัดเป็นรูปแล้วนำมาติดบนเครื่องประดับ ก็เปลี่ยนมาใช้ สิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นจากเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ เช่น พลอยประดิษฐ์ ที่มีให้เลือกซื้อหลายสีตามต้องการ และหาซื้อได้ง่าย ด้วยเหตุนี้ การตกแต่งตัวหุ่นด้วยเครื่องประดับจึงสวยงามขึ้น ตามวัสดุที่นำมาใช้

7. กลไกภายนอกของหุ่น

ในการสร้างกลไกทั้งกลไกภายนอกและกลไกภายใน มีการเปลี่ยนใช้วัสดุที่สามารถนำมาดัดแปลง สะดวกต่อการประกอบ และมีความแข็งแรง ทนต่อการใช้งาน แต่วิธีการประกอบใช้วิธีเดิม

นอกจากนี้การสร้างกลไกในปัจจุบัน มีเพิ่มเติมตามบทบาทของเรื่องที่ต้องใช้เทคนิคพิเศษ เช่น หุ่นพระราหู ใน เรื่อง กุรุมาวตาร ดำนานพระราหู ซึ่งต้องมีเทคนิคของหุ่นพระราหูตอนที่ตัวขาด เพื่อให้ดูสมจริง โดยการใช้อุปกรณ์ที่สามารถถอดและต่อได้ง่าย แต่มีความแน่นพอสำหรับให้หุ่นนั้นสามารถแสดงได้เป็นปกติ เช่น แแถบดินตุ๊กแก ลักษณะเป็นตัวรับ ตัวส่ง เมื่อนำมาติดประกบกันจะติดกันแน่น แต่สามารถแกะออกได้ง่าย จึงมีการนำแถบดินตุ๊กแกนี้มาช่วยสร้างเทคนิคการแสดงที่ต้องการให้หุ่นตัวขาดแยกออกจากกันจะนำแถบดินตุ๊กแกนั้นติดด้วยการทาขาวให้แน่นสามารถใช้หุ่นแสดงได้ปกติและเมื่อต้องการแสดงให้ตัวขาดก็แกะแยกตัวรับ ตัวส่ง ของดินตุ๊กแกที่ติดอยู่ที่ส่วนนั้นออก ทำให้สามารถแสดงให้เห็นว่าตัวนั้นขาดออกจากกันได้ เป็นต้น

จากคำอธิบายข้างต้น จะเห็นถึงการพัฒนาการของการสร้างหุ่นละครเล็ก ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านกรรมวิธี หรือด้านวัสดุที่ใช้สร้างหุ่นละครเล็ก ซึ่งผู้วิจัย ได้ค้นพบว่าในการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก ยังยึดวิธีการสร้างแบบเดิมเป็นพื้นฐาน แต่เปลี่ยนแปลงพัฒนาทางด้านกรรมวิธีบางขั้นตอนและการใช้วัสดุบางชนิด ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเกิดขึ้นจากความเจริญของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก

จากการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่า กรรมวิธีการสร้างหุ่นละครเล็กจากพ่อครูแกร ศัพทวนิช ที่การสืบทอดต่อมาโดย ครูสาคร ยังเขียวสด และสืบทอดต่อมายังนายสุรินทร์ ยังเขียวสดในปัจจุบัน โดยครูสาคร ยังเขียวสด การสืบทอดที่ถือกำเนิดและเติบโตอยู่ในคณะละครของพ่อครูแกร ศัพทวนิช แล้วมีโอกาสดูเรียนรู้วิธีการแสดงจนสามารถแสดง

ได้ จนเป็นผู้เซ็ดหุ่นละครเล็กที่พ่อครูแกร ศัพทวิชสร้างขึ้น ท่านเรียนรู้ถึงเทคนิคการใช้กลไกจากที่ได้จับหุ่น นอกจากนี้ เมื่อครั้งครูสาคร ยังเขียวสด ยังเด็กอยู่ในคณะ ได้เคยเห็นเวลาที่พ่อครูแกร ศัพทวิช สร้างหุ่นด้วย ต่อมาครูสาคร ยังเขียวสด ได้นำพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้งสองแบบมารวมกับประสบการณ์จากอาชีพช่างทำหัวโขน จนสามารถสร้างหุ่นตามแบบเดิมได้

ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ถ่ายทอดวิธีการสร้างหุ่นแก่นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ผู้เป็นบุตรชาย ซึ่งนายสุรินทร์ ยังเขียวสด สร้างหุ่นตามวิธีการที่ ครูสาคร ยังเขียวสด ได้ปรับปรุงไว้ แต่ด้วยความเจริญของวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ในช่วงที่นายสุรินทร์ ยังเขียวสด รับมอบการสร้างหุ่นแล้ว ทำให้หุ่นละครเล็กแบบของนายสุรินทร์ ยังเขียวสด มีการเปลี่ยนแปลงตามสังคมที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมากขึ้นและวัฒนธรรมไปด้วย

จากการศึกษาการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กผู้วิจัยพบว่า การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กนั้นเริ่มจากการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ด้านฝีมือช่างของผู้สืบทอดแต่ละท่าน ร่วมกับยุคสมัยของผู้สืบทอดที่แตกต่างกันในเรื่องของความเจริญด้านวัตถุและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลทำให้การสร้างหุ่นละครเล็กมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง แต่ในส่วนที่คล้ายกันนั้น น่าจะเป็นผลมาจากรอคอยต่อด้านเวลาและวิถีชีวิตของผู้สืบทอด คือ จากครูสืบทอดต่อโดยศิษย์ และจากพ่อสืบทอดต่อโดยบุตร ดังที่ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2552, หน้า 267) อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมคือ ระบบของพฤติกรรมการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าพฤติกรรมของมนุษย์จะสามารถกลายเป็นมาตรฐานคือลักษณะนิสัย หรือประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ในสังคมก็ตาม พฤติกรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงผันแปรแตกต่างกันอยู่เสมอ การกำหนดพฤติกรรมเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัวนั้นเป็นไปได้ พฤติกรรมที่เป็นแบบรูปทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้กันได้ ยึดหยุ่นและขยายได้ ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ อัตราการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปได้จากสถานที่ จากเวลาไปสู่วัฒนธรรมบางแห่งเจริญงอกงามเร็วและเปลี่ยนแปลงเร็ว บางแห่งก็เป็นอย่างช้าและใช้เวลาของการเปลี่ยนแปลงเป็นร้อย ๆ พัน ๆ ปี

วัฒนธรรมเจริญขึ้นด้วยการขยายตัวและการเพิ่มของการสร้าง และด้วยการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการเข้ามาแทนที่ของวิถีแบบเก่า วัฒนธรรมแต่ละแห่งเปลี่ยน-

แปลงและเจริญเติบโต โดยการยอมรับการสร้างที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ วางแผนหรือคิดค้นให้ หรือด้วยการยอมรับวิถีทางใหม่ ๆ ที่สร้างขึ้น ณ ที่แห่งใดก็ได้ แล้วเข้ามาสู่ความสนใจของสมาชิกในสังคม โดยผ่านการแพร่กระจายของความคิด และการแพร่กระจายของพฤติกรรม

ความเชื่อ และพิธีกรรมที่ปรากฏในการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก

ความเชื่อในคำสาปแช่งเรื่องการสร้างหุ่น

หุ่นละครเล็กเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2444 โดยพ่อครูแกร ศัพทวนิช เป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งพ่อครูแกร ศัพทวนิช เกิดความคิดริเริ่มเมื่อถวายตัวกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ท่าน ได้มีโอกาสดูเห็นหุ่นเล็กของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ซึ่งเป็นหุ่นหลวง จนได้แนวคิดว่าจะสร้างหุ่นแสดงแทนคน จึงคิดสร้างและดัดแปลงเป็นหุ่นละครเล็กขึ้น

การสร้างหุ่นละครเล็กของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช นั้น มีเรื่องเล่ากันว่า การสร้างหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ที่นำแนวคิดจากการเลียนแบบอย่างหุ่นวงหน้าหรือหุ่นหลวงของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ หรือ พระเจ้าล้นด้า นั้น มีความเชื่อว่าท่านได้สาปแช่งไว้ว่า หากใครจำวิธีของพระองค์ไปเลียนแบบให้มันตอยมะลึงดิง (คำธณ สุนทรานนท์ และธรรมา สุนทรานนท์, 2545, หน้า 15) ซึ่งน่าจะหมายความว่าให้ได้รับความหายนะหรือเกิดสิ่งไม่ดีที่มีอันเป็นไปในแบบต่าง ๆ นานา

ครูสาคร ยังเขียวสด ได้เคยเล่าเรื่องเกี่ยวกับคำสาปแช่งของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญนี้ให้แก่ นางสาวยุพิน กุณินิตย์ บุตรสะใภ้ของท่านเมื่อครั้งที่ท่านยังมีชีวิต สำหรับคำสาปแช่งที่ขอให้มอันเป็นไปต่าง ๆ นานานั้น ทำให้เชื่อกันว่า ตอนที่ครูแกร ศัพทวนิช ป่วย อาการป่วย คือ นิ้วมือนิ้วมีลักษณะงอแงเข้า และทั้งฝ่ามือไม่มีความรู้สึก แม้ถูกของร้อนมากก็ไม่รู้สึกแต่อย่างใด จนเมื่อท่านเสียชีวิต จึงเล่าลือกันว่าพ่อครูแกร ศัพทวนิช เป็นโรคเรื้อนเพราะคำสาปแช่งของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญแช่งไว้และด้วยอาการที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช เป็นนั้นถือว่าเป็นอาการที่มีผลกระทบต่อชีวิตของการ

แสดงและการสร้างหุ่น เพราะเมื่อเกิดอาการดังกล่าวข้างต้น ทำให้การสร้างหุ่นทำได้ลำบาก การจะหยิบจับสิ่งใดไร้ความรู้สึก ไม่สามารถทำได้อย่างสะดวก ซึ่งอาการนี้ ครูสาคร ยังเชียวสด ได้เคยพบเห็นอาการป่วยของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช เมื่อสมัยที่ท่านเป็นเด็กอาศัยอยู่ในเรือละครคณะของพ่อครูแกร ศัพทวนิช เมื่อครั้งอยู่ที่ท่าหน้าวัดคลอง-ตาคล้าย อำเภอ ไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ก่อนที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช จะเสียชีวิตได้สั่งไว้ว่า ถ้าหุ่นตัวใดชำรุดจนซ่อมแซมไม่ไหวก็ให้นำไปจำริญน้ำ คือการให้นำหุ่นนั้นไปทิ้งลงน้ำโดยห่อผ้าสีขาวแล้วถ่วงด้วยหินก่อนหย่อนลงน้ำ เพื่อให้หุ่นจมลงไปอยู่ในก้นแม่น้ำ ห้ามขายให้ใคร ตามความเป็นจริงแล้ว พ่อครูแกร ศัพทวนิช หวงหุ่นของท่านมาก ใครจับหุ่นดูไม่ได้เลย เวลาสร้างหุ่นจะไม่ให้ใครได้เห็น และสาปแช่งไว้ด้วยว่า ถ้าใครจำแบบหุ่นไปสร้างขอให้มันอันเป็นไปต่าง ๆ นานา

หลังจากพ่อครูแกร ศัพทวนิช เสียชีวิต บุตรชายของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช ได้รับมรดกตัวหุ่นที่เหลืออยู่แต่ไม่นานก็เสียชีวิต ส่วนหุ่นเหล่านั้นนางหยิบ ศัพทวนิช บุตรสะใภ้ของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ได้รับจากสามีและต่อมาก็ได้นำหุ่นเหล่านั้นมอบให้ครูสาคร ยังเชียวสด ผู้เป็นหลานศิษย์ของพ่อครู เนื่องด้วยนางหยิบ ศัพทวนิช เห็นว่า ครูสาคร ยังเชียวสด น่าจะเป็นผู้ดูแลรักษาหุ่นของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ไว้ เนื่องจากเป็นผู้มีฝีมือดี น่าจะมีความสามารถในการดูแลรักษาหุ่นทั้งหมดได้

หลังจาก ครูสาคร ยังเชียวสด ได้รับหุ่นจากนางหยิบ ศัพทวนิช แล้ว ก็ไม่ได้กระทำการใดต่อ เพราะเกรงคำสาปแช่งของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ท่านไม่ได้เก็บหุ่นละครเล็กของพ่อครูแกร ศัพทวนิช เอาไว้ แต่ได้ขายหุ่นทั้งหมดให้พิพิธภัณฑสถานเมืองโบราณ และนำเงินที่ได้จากการขายหุ่นทั้งหมดไปช่วยเหลือจัดการพิธีศพของ นางหยิบ ศัพทวนิช ครูสาคร ยังเชียวสด ได้สร้างหุ่นละครเล็กไว้เพียงตัวเดียว คือ หุ่นพ่อแก่ หรือ พระครูฤาษี ไว้เพื่อบูชาพระคุณของพ่อครูแกร ศัพทวนิช

พ.ศ. 2528 ครูสาคร ยังเชียวสด ได้รับการติดต่อจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้สร้างหุ่นละครเล็กเพื่อนำออกแสดง ด้วยเหตุนี้ ครูสาคร ยังเชียวสด จึงตัดสินใจทำพิธีบูชา พ่อครูแกร ศัพทวนิช เพื่อขออนุญาตสร้างหุ่นออกแสดงเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นเป็นต้นมา เมื่อต้องการสร้างหุ่นละครเล็กเพิ่ม หรือจัดการแสดงหุ่นละครเล็ก

จึงต้องจูดรูปเทียนทำพิธีบูชาพ่อครูแกร ศัพทวนิช ทุกครั้ง ซึ่งจากคำบอกเล่าที่นางสาว ยุพิน กุณินิตย์ บุตรสะใภ้เล่าให้ฟังว่า ครูสาคร ยังเขียวสด จะบอกกับบรรดาบุตรและศิษย์ของท่านที่เป็นผู้แสดงแสดง เสมอว่า . . . หุ่นเป็นของพ่อครูแกร ศัพทวนิช เราเอามาใช้ก็ต้องบอกกล่าวท่าน . . . (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 มีนาคม 2554)

ครูสาคร ยังเขียวสด สร้างหุ่นมาได้ระยะหนึ่ง ก็ปรากฏว่ามีช่างหนึ่งผิดปกติ คือ มีอาการเส้นเอ็นนิ้วกลางยึดตึง จนไม่สามารถขยับมือได้ เช่นเดียวกับที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช เคยเป็น ซึ่งครูสาคร ยังเขียวสด คิดว่า เหตุการณ์เช่นนี้คงเป็นไปตามคำสาปแช่ง เมื่อสืบทอดมาถึงรุ่นลูกชาย คือ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องคำสาปแช่ง แต่ผลที่ได้รับนั้น ไม่ใช่อาการเจ็บป่วย แต่แสดงออกเป็นด้านอื่น ๆ มักเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการดำเนินการสร้างและแสดงหุ่นละครเล็ก และเป็นผลกระทบสำคัญในปัจจุบัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ได้การสืบทอดการสร้างหุ่นและการแสดงหุ่นละครเล็ก จึงมีความคิดว่า การบูชาพ่อครูแกร ศัพทวนิช เป็นเรื่องสำคัญ และเมื่อครูสาคร ยังเขียวสด เสียชีวิตแล้ว ก็ต้องเคารพพระคุณของครูสาคร ยังเขียวสดด้วย ในฐานะเป็นผู้สืบทอดศิลปะชนิดนี้ ให้เป็นความรู้แก่ลูกหลานและบรรดาศิษย์ทั้งหลาย ทุกปีจึงต้องจัดพิธีไหว้ครูและบูชาครูเพื่อแสดงความเคารพ ความกตัญญูและการขอขมาต่อพ่อครูแกร ศัพทวนิช รวมถึงบรรดาครูหุ่นละครเล็กทั้งหลายด้วย

สำหรับความเชื่อเรื่องคำสาปแช่งนั้น ครูสาคร ยังเขียวสด และบุตรของท่าน สันนิษฐานว่า สาเหตุที่พ่อครูแกร ศัพทวนิช หวงหุ่นและไม่อยากให้ใครสร้างหุ่นละครเล็กเลียนแบบนั้น เป็นเพราะพ่อครูแกร ศัพทวนิช ไม่ต้องการให้ใครได้รับผลจากคำสาปแช่งของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เหมือนอย่างที่ตัวท่านก่อนที่จะเสียชีวิต จึงได้สาปแช่งไว้เช่นเดียวกัน เพื่อกันไม่ให้ผู้ที่ต้องการสร้างหุ่นเลียนแบบจะได้เกรงต่อคำสาปแช่งนั้น จึงไม่กล้าสร้างหุ่นขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยมีความผูกพันต่อความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การจะทำการใด ๆ ควรต้องระลึกถึงและเกรงต่อผู้เป็นเจ้าของ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากสิ่งนั้นมีการทำพิธีหรือถูกสาปแช่งไว้ยิ่งสมควรแก่การเกรงกลัว ไม่ควรทำการที่แสดงถึงความไม่เคารพ ซึ่งอาจมีผลทำให้เกิดเรื่องตามที่ได้สาปแช่งไว้

พิธีกรรมที่ใช้เกี่ยวกับการสร้างหุ่นละครเล็ก

1. พิธีไหว้ครู ครอบครู และรับมอบเป็นผู้สร้างหุ่นละครเล็ก

การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กเป็นเรื่องของงานช่างศิลปกรรม โดยทั่วไปแล้วจะต้องประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ เหล่าช่างศิลปกรรมจะต้องทำการบวงสรวงเครื่องสังเวทต่อครูอาวุโส หรือพิธีไหว้ครู และพิธีสำคัญอีกสองพิธี คือ พิธีครอบ เพื่อประกาศยอมรับความเป็นศิษย์ และพิธีบูชา พิธีทั้งสามพิธีนี้นับว่าเป็นพิธีกรรมที่บรรดาช่างศิลปกรรมกำหนดเป็นแบบแผน

การสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กมีพิธีสำคัญ สำหรับผู้สืบทอดการสร้างหุ่น คือ ต้องผ่านพิธีรับมอบหรือได้รับอนุญาตให้เป็นผู้สร้างหุ่นละครเล็ก ซึ่งพิธีนี้รวมอยู่กับพิธีไหว้ครูประจำปีของกลุ่มศิลปินนักแสดง ช่างหัวโจน ช่างปัก และช่างหุ่น โดยพิธีรับมอบจะคล้ายกับพิธีรับมอบของนักแสดง โขนละคร ต่างกันที่สิ่งทีนำมาประกอบพิธีในทางโขนละครครูผู้เป็นเจ้าของพิธีอ่านโองการจะมอบศิลป์ศร พระขรรค์ คือการนำอาวุธทุกชนิดมัดรวมกันแล้วส่งมอบให้แก่ศิษย์ เป็นพิธีที่มีความหมายแทนการมอบวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ เพื่อนำไปใช้สอนให้กับศิษย์ต่อไป สำหรับผู้สร้างหุ่นละครเล็กจะได้รับหิน ดิน อุปกรณ์ทำหุ่น เป็นความหมายว่าได้รับมอบเป็นช่างผู้สร้างหุ่นละครเล็ก

ผู้ผ่านพิธีรับมอบเป็นผู้สร้างหุ่นละครเล็กต่อจากครูสาคร ยังเขียวสด มีเพียงผู้เดียว คือ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด แต่เมื่อสมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิชนั้น ไม่สามารถบอกได้ว่ามีการประกอบพิธีแบบนี้หรือไม่ สันนิษฐานว่า คงมีพิธีไหว้ครูละคร เพราะพ่อครูแกร ศัพทวนิช แสดงละครเป็นอาชีพ จึงต้องแสดงความเคารพต่อครูที่ทำการฝึกหัด ส่วนเรื่องพิธีไหว้ครูและรับมอบของหุ่นละครเล็ก น่าจะไม่ได้ปฏิบัติ เพราะพ่อครูแกร ศัพทวนิชไม่ได้ต้องการสืบทอดการสร้างหุ่นแก่ใคร การไหว้ครูหุ่นละครเล็กจึงปรากฏในสมัยครูสาคร ยังเขียวสด เพื่อเป็นการบูชาและรำลึกถึงพระคุณของพ่อครูแกร ศัพทวนิช ส่วนพิธีรับมอบเป็นผู้สร้าง เพื่อแสดงถึงความพร้อมและความเหมาะสมให้เป็นผู้สืบทอดให้ศิลปะชนิดนี้คงอยู่สืบไป

เมื่อครูสาคร ยังเขียวสด สร้างหุ่นและทำการแสดงมาถึงช่วงเวลาหนึ่ง ครูสาคร ยังเขียวสด เห็นสมควรว่าจะต้องส่งมอบการสร้างหุ่นให้มีการสืบทอดต่อไป จึงตัดสินใจทำพิธีมอบให้ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด แต่หลังจากที่ นายสุรินทร์ ยังเขียวสด ได้รับมอบ

แล้วยังไม่ได้สร้างหุ่นด้วยตนเอง ด้วยเห็นว่าควรให้เกียรติแก่ครูสาคร ยังเจิวสด จึงยังให้ครูสาคร ยังเจิวสด เป็นผู้สร้างหุ่นละครเล็กอย่างเดิม จนกระทั่งครูสาคร ยังเจิวสด เสียชีวิต นายสุรินทร์ ยังเจิวสด จึงได้เริ่มสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กตั้งแต่นั้นมา

ในปัจจุบันการสร้างหุ่นละครเล็กมีนายสุรินทร์ ยังเจิวสด เพียงผู้เดียวที่ได้เป็นผู้สืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กต่อจากครูสาคร ยังเจิวสด โดยมีบุคคลในครอบครัวและศิษย์ช่วยเหลือเรื่องอื่น ๆ ให้หุ่นละครเล็กพัฒนายิ่งขึ้น

พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะบรรดาศิลปินหุ่นละครเล็กมีความเชื่อในเรื่องของคำสาปแช่งว่า “หากมีใครจำแบบหุ่นไปทำ ขอให้มันเป็นไปต่าง ๆ นานา” ซึ่งครูสาคร ยังเจิวสด เองก็เชื่อเรื่องนี้มาตลอด ฉะนั้นการสืบทอดการสร้างหุ่น ควรได้รับการอนุญาตจากผู้สืบทอดรุ่นก่อน จึงจะสามารถสร้างหุ่นได้ หากใครไม่ได้รับอนุญาต หรือผ่านพิธีรับมอบเป็นผู้สืบทอดการสร้าง อาจทำให้เกิดเหตุร้ายแก่บุคคลนั้นตามคำสาปแช่งที่มีมาแต่โบราณ

2. พิธีเมื่อสร้างและหลังสร้างหุ่นละครเล็ก

การสร้างหุ่นละครเล็ก ใช้กรรมวิธีการประดิษฐ์แบบเดียวกับการสร้างหัวโขน ซึ่งหัวโขนสำหรับผู้แสดงนาฏศิลป์โขนนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่จะต้องเคารพนับถืออย่างยิ่ง ในการสร้างหัวโขนนั้น มีการประกอบพิธีสำคัญ คือ การประกอบพิธีตั้งเครื่องบัตพลี มีการสังเวช ัญญเชิญเทพและเทวดา น้อมจิตรำลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ได้สั่งสอนวิชาในการสร้างหัวโขน ให้มาดลบันดาลการสร้างหัวโขนขึ้นในครั้งนี้ จะเป็นตนใครรูปใดก็ตาม ขอให้สมความปรารถนาตามที่ตั้งจิตอธิษฐาน ซึ่งถือเป็นแบบปฏิบัติของการสร้างหัวโขน โดยการสร้างหุ่นละครเล็กนำพิธีนี้มาถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน เพื่อความเป็นสิริมงคล และความสำเร็จของการสร้างหุ่นละครเล็ก

สำหรับการสร้างหุ่นละครเล็ก ได้กระทำพิธีบัตพลีเช่นเดียวกันกับการสร้างหัวโขน คือ เมื่อได้ดินที่จะนำมาปั้นเป็นโครงหุ่นแล้วก็ให้นำดินนั้นมาทำพิธีบัตพลี เพื่อเป็นการขอพรจากครูบาอาจารย์ให้ช่วยดลบันดาลให้การสร้างหุ่นละครเล็กนี้สำเร็จไปด้วยดี เวลาออกแสดงคนดูจะได้ติดตาม และชื่นชม เมื่อผ่านพิธีบัตพลีแล้ว จึงเริ่มปั้นขึ้นโครงหุ่นได้

นอกจากนี้ ผู้สร้างหุ่นละครเล็กต้องตั้งเครื่องบูชาพ่อครูแกร ศัพทวนิช ผู้สร้างหุ่นละครเล็กคนแรก ทั้งนี้เพื่อเป็นการขออนุญาตทำการสร้างหุ่น และระหว่างขั้นตอนการสร้างหุ่นนั้นก็จะมีการจุดธูปไหว้และอธิษฐานจิต เพื่อบอกกล่าวแก่ พ่อครูแกร ศัพทวนิช เมื่อจะเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนสร้างหุ่นต่อ จนกระทั่งสร้างหุ่นสำเร็จ

หลังจากการสร้างหุ่นละครเล็กเสร็จสมบูรณ์พร้อมออกแสดง ทางผู้สร้างและคณะนักแสดงจะต้องประกอบพิธีสำคัญพิธีหนึ่งคือพิธีเบิกเนตรหุ่นใหม่ เป็นการทำพิธีกรรมเพื่อบวงสรวง ขออนุญาตใช้หุ่นที่สร้างขึ้นใหม่ออกแสดง โดยทำพิธีร่วมกับพิธีไหว้ครูประจำปีของนักแสดง จะมีการjemด้วยการท่องคาถาเบิกเนตร

ผู้ที่สามารถทำพิธีเบิกเนตรได้ต้องรับเป็นผู้ประกอบพิธีอ่าน โองการไหว้ครู ซึ่งคณะนาฏยศาลาหุ่นละครเล็กมีผู้ที่รับเป็นผู้อ่าน โองการไหว้ครูต่อจากครูสาคร ยังเขียวสด สองคนคือ นายศักดิ์ชัย ยังเขียวสด กับนายสุรินทร์ ยังเขียวสด ปัจจุบัน ทั้งสองท่านยังไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีอ่าน โองการพิธีไหว้ครูเนื่องจากยังไม่พร้อม เพราะต้องการให้มีวุฒิภาวะ วิทยุฒิ คุณวุฒิ พร้อมและมีความน่าเชื่อถือมากกว่านี้ จึงจะเริ่มเป็นผู้อ่าน โองการพิธีไหว้ครูด้วยตนเอง แต่หากสร้างหุ่นเสร็จแล้วไม่ตรงกับวันจัดพิธีไหว้ครู ต้องให้พราหมณ์ทำพิธีเบิกเนตรหุ่นละครเล็ก เพราะพิธีนี้จัดเป็นพิธีพราหมณ์

แต่ในปัจจุบัน พิธีเบิกเนตรหุ่นละครเล็กที่สร้างขึ้นใหม่นั้น มีน้อยลง เนื่องจากหุ่นตัวใดที่ผ่านพิธีเบิกเนตรแล้ว ให้ถือเป็นหุ่นครูไว้บูชา ไม่นิยมนำมาแสดง ทั้งนี้ในการแสดงบางครั้งแสดงแบบ โลดโผน เป็นการไม่เหมาะสมที่จะนำหุ่นที่ผ่านพิธีเบิกเนตรมาแสดงถือเป็นความไม่เคารพครู จึงละเว้นเรื่องพิธีเบิกเนตรหุ่นละครเล็กที่จะต้องนำมาแสดงไว้ คงทำแต่เฉพาะหุ่นละครเล็กที่สร้างสำหรับบูชาเท่านั้น

จากความเชื่อ และพิธีกรรมที่ปรากฏในการสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็กข้างต้น เป็นเรื่องของขนบธรรมเนียม และจารีตปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นพิธีไหว้ครู พิธีครอบครู และพิธีรับมอบให้เป็นผู้สืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก ซึ่งเป็นเรื่องที่กลุ่มศิลปินหุ่นละครเล็กถือว่าสำคัญ นอกจากจะแสดงถึงความเคารพครู ไม่ผิดครูแล้ว ยังบอกถึงความพร้อมและความเหมาะสมเป็นผู้ได้รับการสืบทอด

ตั้งแต่อดีตสมัยพ่อครูแกร ศัพทวนิช ถึงแม้ไม่ปรากฏหลักฐานด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหุ่นละครเล็ก แต่การปฏิบัติตนของกลุ่มศิลปิน ที่แสดงความเคารพ

ต่อพ่อครูแกร ศัพทวนิชนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีงาม โดยการระลึกถึงพระคุณของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นครูผู้ให้ความรู้ และสำหรับครูสาคร ยังเจิวสดนั้น ท่านเองก็แสดงความเคารพและให้เกียรติแก่พ่อครูแกร ศัพทวนิช เสมอ

ครูสาคร ยังเจิวสด เมื่อเริ่มสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก ท่านมีธรรมเนียมของท่านเองว่า จะทำการสิ่งใดอันเกี่ยวข้องกับหุ่นละครเล็ก จำเป็นต้องบอกกล่าวและขออนุญาตต่อบรมครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงหุ่นละครเล็ก พ่อครูแกร ศัพทวนิช อีกทั้งระลึกถึงบรรดาครูท่านอื่น ที่เมตตาและสั่งสอนท่านมา ครูสาครยังเจิวสด จะประกอบพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปี เพื่อระลึกถึงและเพื่อเป็นการปลุกฝังให้กับบรรดาบุตรและศิษย์ทั้งหลาย ให้เป็นผู้มีความกตัญญู

นอกจากนี้ อาจเป็นนัยอีกประการหนึ่งของ ครูสาคร ยังเจิวสด ว่าเพื่อไม่ให้หุ่นละครเล็กของ พ่อครูแกร ศัพทวนิช เลือนหายไปจากวัฒนธรรมไทย ท่านจึงต้องคัดเลือกผู้ที่เหมาะสม พร้อมจะสืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก คือสามารถสร้างหุ่นละครเล็กได้เองด้วยฝีมือช่างที่สั่งสมให้มา และสามารถปรับปรุงพัฒนาหุ่นละครเล็กให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น จึงได้บุตรของท่านเป็นผู้สืบทอด ท่านจึงทำพิธีมอบให้เป็นผู้สืบทอดการสร้างหุ่นละครเล็ก เพื่อประกาศให้กลุ่มศิลปินทุกคนได้ทราบและปลุกฝังให้ศิษย์มีความเคารพแก่ครูที่จะสอนการสร้างหุ่นละครเล็กเป็นรุ่นต่อไป

ด้วยธรรมเนียมประเพณีของผู้สืบทอดมีมาเช่นนี้ ทำให้เกิดความผูกพัน มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวกลุ่มศิลปิน และทำให้ศิลปะการสร้างและการแสดงหุ่นละครเล็กยังคงอยู่อย่างมีเกียรติในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด